

тема:

**РАУ
заявляє про
неприпустимість
дискредитації
інституту
адвокатури**

с. 3

**НААУ
та Національна
рада адвокатів
Франції
підписали
Меморандум про
співробітництво**

с. 6

**Дайджест
діяльності
комітетів та
секцій НААУ
за лютий –
березень
2023 року**

с. 11

**Історія
адвокатури:
Адвокати
Збаражчини
кін. XIX –
поч. XX ст.
в історичній
ретроспективі**

с. 60

ЗМІСТ

Новини та події

РАУ заявляє про неприпустимість дискредитації інституту адвокатури 3

На запрошення НААУ делегація Національної ради адвокатів Франції перебувала з робочим візитом в Україні. 5

Меморандум про співробітництво підписали НААУ та Національна рада адвокатів Франції 6

Круглий стіл «Захист прав дітей у воєнний час: сучасні виклики, загрози та шляхи їх подолання» відбувся у НААУ 7

Голова НААУ, РАУ створила робочу групу з правового регулювання штучного інтелекту та рекомендацій до законодавства 8

Система безоплатної правової допомоги в Україні потребує корінних змін — резолюція круглого столу НААУ 9

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за лютий — березень 2023 року 11

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія KB № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

Цивільні справи

Л. Барташук

Особливості доказування
у справах про відшкодування
(стягнення) шкоди, заподіяної
банку протиправними діями,
бездіяльністю пов'язаних
з банком осіб, у яких
запроваджена процедура
ліквідації 31

О. Розгон

Зменшення розміру обов'язкової
частки у спадщині з урахуванням
відносин між спадкоємцем
і спадкодавцем..... 37

Ю. Кріцина

Що таке аліменти та з чим
їх «їдять»? 43

Адміністративні справи

І. Бойко

Євроінтеграційне значення Закону
України «Про адміністративну
процедуру» та сфера його дії 51

Міграційне законодавство

І. Василик

Новелізація Спецзакону
про допомогу українським
громадянам у Польщі 58

Історія адвокатури

Р. Підставка

Адвокати Збаражчини
кін. XIX — поч. XX ст.
в історичній ретроспективі 60

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
31.03.2023 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2023.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

РАУ ЗАЯВЛЯЄ ПРО НЕПРИПУСТИМІСТЬ ДИСКРЕДИТАЦІЇ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

25 березня відбулося засідання Ради адвокатів України. На засіданні обговорювалось питання про недопущення дискредитації адвокатури України. Під час засідання Рада адвокатів України ухвалила відповідну заяву.

ЗАЯВА

Ради адвокатів України

24 березня 2023 року о 16:00 на сайті «Українська правда» було оприлюднено публікацію під назвою «Кремлівський спрут: як Медведчук вибудував свою мережу «адвокатури»¹, авторами якої зазначені Олександр Саліженко та Ірина Федорів.

Пізніше цей же матеріал був розміщений на інших сайтах, зокрема на «Рух чесно»².

Згідно з вихідними даними сайту «Українська правда», наведеними відповідно до ст. 28 Закону України «Про інформаційні агентства», ст. 32 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (втрата чинності цих законів — 31.03.2023), під таким найменуванням діє ТОВ «УП Медіа Плюс» (ЄДРПОУ 44172411, адреса: 01033, Україна, м. Київ, вул. Саксаганського, буд. 36Д). Єдиним засновником ТОВ «УП Медіа Плюс» є «Драгон Капітал інвестментс лімітед», бенефіціаром є фізична особа — Томаш Фіала, який згідно з даними сайту «Clarity-project.info»³ є бенефіціаром також у загалом 142 юридичних осіб на території України.

Інформація, викладена у публікації, не відповідає дійсності. Рада адвокатів України заявляє про порушення авторами публікації та редакціями видань, які її розмістили, засадничих принципів діяльності ЗМІ. Поширення цієї недостовірної інформації завдало шкоди честі, гідності й діловій репутації осіб, які у ній згадуються.

У публікації використовуються посилання на неперевірену та неправдиву інформацію, зокрема із соціальних мереж, маніпулювання фактами. Усе це є свідченням грубого порушення стандартів журналістики, яке спрямоване на викривлення реального стану речей, посилення тиску на адвокатів, а також є спробою політизувати інститут адвокатури та принизити його роль у захисті прав та законних інтересів громадян. Особливе занепокоєння викликає той факт, що усе це відбувається в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України.

Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, ради адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури утворені

¹ Див. за посиланням: URL: pravda.com.ua/articles/2023/03/24/7394939/.

² Див. за посиланням: URL: chesno.org/post/5565/.

³ Див. за посиланням: URL: clarity-project.info/person/e19a7ffc2ae650180f1a192208ad072b.

та здійснюють свою діяльність відповідно до Конституції України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Органи адвокатського самоврядування неухильно дотримуються статті 34 Конституції України, статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та поважають закріплені гарантії права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Етичний кодекс українського журналіста⁴ передбачає (пункти 1, 6, 9, 10), що свобода слова та висловлювань є невід'ємною складовою діяльності журналіста. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. При цьому точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

Водночас при опрацюванні матеріалу автори не звертались до представників Національної асоціації адвокатів України, аби перевірити правдивість використаних джерел, забезпечити баланс думок і точок зору.

Схоже, що автори публікації та редакції видань свідомо обрали гучний та бездоказовий заголовок з метою дискредитації інституту адвокатури України в цілому та системи органів адвокатського самоврядування, які були обрані демократичним шляхом у визначені законом час та порядок.

Дії, пов'язані із підготовкою та оприлюдненням публікації, мають ознаки порушення основних гарантій незалежності адвокатури. Також вони створюють реальну небезпеку конституційним основам Української держави і можуть стати на заваді подальших реформ української правової системи. Адже Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» був ухвалений у 2012 році як євроінтеграційний. Його прийняття, за умови створення професійної організації адвокатів з єдиним членством, було частиною реалізації зобов'язань України перед Радою Європи. При цьому відповідність профільного закону європейським стандартам неодноразово підтверджувалася висновками Венеційської комісії.

Сьогодні Національна асоціація адвокатів України демонструє найкращі стандарти діяльності адвокатури, організованої у єдину, сильну та незалежну асоціацію професійних юристів, які набули статусу адвокатів та взяли на себе обов'язок дотримувати високі стандарти, закріплені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також Правилами адвокатської етики, затвердженими найвищим органом адвокатського самоврядування — З'їздом адвокатів України. Це було визнано міжнародною спільнотою, у тому числі найповажнішою у Європі адвокатською організацією — Радою адвокатів та юридичних товариств Європи (CCBE). Так, 25 листопада 2022 року в Брюсселі Національна асоціація адвокатів України отримала від CCBE відзнаку з прав людини за видатну та невтомну відданість на користь прав людини та верховенства права в Україні.

Отже, Рада адвокатів України вважає, що публікація спрямована на руйнування основ незалежної адвокатської професії, наступу на професійні права й імунітети адвокатів, відступ від міжнародних стандартів самоврядності адвокатури, до яких вже адаптоване національне законодавство України, створює перешкоди на шляху до членства України в Європейському Союзі.

Також публікація є свідченням відвертого тиску і наступу на незалежний інститут адвокатури і, як наслідок, позбавлення громадян конституційного права на правовий захист, дискредитацію професії та статусу, а також маргіналізацію конституційної ролі адвокатів, що є неприпустимим у правовій державі.

⁴ Див. за посиланням: URL: nsju.org/spilka/dokumenti/#1642060895505-0c2d8311-e930.

НА ЗАПРОШЕННЯ НААУ ДЕЛЕГАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ АДВОКАТІВ ФРАНЦІЇ ПЕРЕБУВАЛА З РОБОЧИМ ВІЗИТОМ В УКРАЇНІ

Делегація **Національної ради адвокатів Франції** на чолі з **Президентом робочої групи з прав дитини Арно де Сен Ремі** перебувала з робочим візитом в Україні на запрошення **Національної асоціації адвокатів України**.

18 березня 2023 року делегація Національної ради адвокатів Франції, яка приїхала в Україну з моніторинговою місією стану захисту прав дітей з фокусом на воєнному часі, провела зустріч з керівниками Рад адвокатів областей західного регіону.

Запрошені гості взяли участь у роботі круглого столу «Захист прав дітей в умовах воєнного стану», присвяченому питанню депортації українських дітей до рф. Учасники заходу активно обговорювали ситуацію, що склалася, і те, у який спосіб можна повернути дітей додому.

У своїх промовах доповідачі, а це — представник Уповноваженого Верховної Ради з прав людини у Львівській області Тарас Подвірний, начальник служби у справах дітей Львівської облдержадміністрації Володимир Лис, директор Львівського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Ярослав Бордян та Голова Комітету з питань сімейного права та захисту прав і законних інтересів дитини Ради адвокатів Львівської області Наталія Ортинська висвітлили наявну ситуацію з депортацією українських дітей на територію рф. Також детально описали способи евакуації із зони активних бойових дій та наголосили на вдосконаленні методів повернення дітей із тимчасово окупованих територій і росії.

Українські та французькі адвокати домовилися спільно працювати над пошуком правових шляхів

вирішення проблем захисту українських дітей, які постраждали від збройної агресії рф в Україні.

Французька Республіка із самого початку повномасштабного вторгнення рф в Україну надає гуманітарну та військову допомогу. Багато українців, які були змушені евакуюватися з районів активних бойових дій, отримали тимчасовий прихисток у Франції. Уряд Франції виділив кошти на допомогу українським жінкам, які постраждали від сексуального насильства, а також на посилення охорони сексуального й репродуктивного здоров'я в Україні. З України до Франції організовано медичні евакуації, зокрема онкохворих дітей.

Представники адвокатського самоврядування висловили велику подяку делегації Національної ради адвокатів Франції за те, що в такий складний для країни час європейська спільнота всіляко допомагає українцям.

МЕМОРАНДУМ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО ПІДПИСАЛИ НААУ ТА НАЦІОНАЛЬНА РАДА АДВОКАТІВ ФРАНЦІЇ

20 березня 2023 року делегація Національної ради адвокатів Франції на чолі з Президентом робочої групи з прав дитини Арно де Сен Ремі зустрілась у Києві з керівництвом Національної асоціації адвокатів України.

У ході зустрічі був підписаний **Меморандум про співробітництво між Національною асоціацією адвокатів України та Національною радою адвокатів Франції**.

Документ укладений з метою співпраці та обміну інформацією і досвідом, здійснення діяльності у сфері забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини та громадянина на основі рівноправності, взаємної вигоди, дотримуючись загальноприйнятих норм і принципів.

Підписанти Меморандуму домовились реалізовувати спільні заходи, проекти і програми, а також проводити спільні консультації з метою вироблення узгодженої позиції щодо вирішення найбільш гострих та актуальних проблем у сфері реалізації конституційного принципу верховенства права, сприяння розвитку правосвідомості громадян з питань реалізації та захисту їхніх прав і свобод, розвитку юридичної професії.

Делегація Національної ради адвокатів Франції з робочим візитом перебуває в Україні на запрошення Національної асоціації адвокатів України з моніторинговою місією стану захисту прав дітей з фокусом на воєнному часі.

КРУГЛИЙ СТІЛ «ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ У ВОЄННИЙ ЧАС: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ» ВІДБУВСЯ У НААУ

20 березня 2023 року у НААУ відбувся круглий стіл «Захист прав дітей у воєнний час: сучасні виклики, загрози та шляхи їх подолання», організований Юридичним центром Вищої школи адвокатури НААУ — «Адвокат дитини».

У заході взяла участь делегація **Національної ради адвокатів Франції**.

Дискусію відкрила **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова**. Вона звернула увагу європейських адвокатів на статистику платформи «Діти війни» про кількість дітей, які постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, зазначивши, що точну кількість вбитих, поранених та депортованих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України.

Лідія Ізовітова зауважила, що нині стрімко зростає запит на надання професійної правничої допомоги таким дітям, їх батькам, опікунам, іншим законним представникам, у широкому діапазоні міграційних питань, батьківсько-сімейних спорів, встановлення фактів народження, смерті та інших, що мають юридичне значення, відновлення втрачених документів, спадкування, а також у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті чи у контакті з законом.

Акцентуючи увагу на питаннях захисту прав українських дітей варто відзначити першочергову необхід-

ність дотримання конвенційного принципу забезпечення найкращих інтересів дитини для дій та рішень, що вчиняються чи приймаються у всіх сферах правовідносин за участю чи стосовно дитини, підкреслила Голова НААУ, РАУ.

Адвокатура завжди стоїть на передньому плані захисту прав людини. В умовах сьогодення важливо шляхом об'єднання зусиль всіх адвокатів з органами національної системи захисту прав дітей, правозахисними організаціями, міжнародними партнерами, європейськими професійним об'єднаннями адвокатів та юристів відшукати рішення, які можуть забезпечити допомогу дітям у зв'язку з викликами у сфері охорони дитинства.

Однією з гострих проблем, яка стоїть на сьогодні, є захист прав українських дітей за кордоном. Лідія Ізовітова наголосила, що є дуже прикрі приклади в ювенальній юстиції європейських колег, коли дітей відбирають у матерів і повернути їх практично неможливо. Українські адвокати, які зараз знаходяться за кордоном, знають про існуючу проблему і намагаються загострити увагу до неї, не маючи можливості практикувати за кордоном.

Лідія Ізовітова закликала європейських колег привернути увагу до проблеми повернення дітей матерям за кордоном. Вона також повідомила, що НААУ планує

звернутися з цього приводу до Ради адвокатів і юридичних товариств Європи (CCBE) для надання єдиних рекомендацій.

Що стосуються проблеми депортованих до РФ дітей, українські адвокати готові надавати всіляку правову підтримку таким дітям та їх сім'ям.

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну національне законодавство у сфері охорони дитинства зазнає динамічних змін, розширюючи категорії дітей — постраждалих внаслідок воєнних дій. Проте цих змін недостатньо, враховуючи масштаб проблеми у сфері захисту прав дітей в Україні. Фактично кожна дитина зазнає порушення її прав в умовах війни. Ці порушення вимагають правового регулювання та захисту з боку як національних, так і міжнародних інституцій.

На цьому наголосила **керівник Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ, заступник Голови Комітету з сімейного права НААУ Лариса Гретченко.**

Під час свого виступу Лариса Гретченко детально окреслила аспекти законодавства у сфері захисту прав дітей, а також торкнулась проблеми недосконалості системи надання безоплатної правової допомоги дітям.

Зокрема, вона зазначила, що держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Проте звернення про надання БПД подаються особами, які досягли повноліття або подаються їх законними представниками. Такі обмеження на практиці часто ве-

дуть до неможливості отримання дитиною необхідної правової допомоги.

Лариса Гретченко вважає, що 2023 рік має стати роком завершення реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей, яке стартувало у 2019 році. Стратегія обумовлює забезпечення професійного підходу осіб, уповноважених на роботу із дітьми, та співпрацю між державними органами і громадськими організаціями, впровадження найкращих практик та методів захисту прав і свобод дітей.

Пріоритетом стратегії є саме спеціалізація адвокатів, прокурорів, поліцейських, тобто ювенальна спеціалізація. Реформа передбачає навчання всіх спеціалістів системи захисту прав дітей по єдиних запроваджених стандартах, у тому числі міжнародних.

Центр «Адвокат дитини» ВША НААУ активно реалізовує освітні проекти на основі міжнародних стандартів у сфері захисту прав дітей, у тому числі й у період дії воєнного стану, — додала Лариса Гретченко.

ГОЛОВА НААУ, РАУ СТВОРИЛА РОБОЧУ ГРУПУ З ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова створила Робочу групу з питань правового регулювання штучного інтелекту (AI) та напрацювання рекомендацій до національного законодавства у цій сфері. Оче-

лив Робочу групу заступник Голови Ради адвокатів України Валентин Гвоздій.

Створення Робочої групи обумовлено активним розвитком та використанням систем штучного

інтелекту в Україні та світі. Створення базового законодавства в цій сфері дозволить забезпечити прозорість та належне правове регулювання штучного інтелекту, захист від можливих кібератак та інших загроз, а також запобігти їх недоречному використанню.

Однак найважливішим завданням Робочої групи при розробці законотворчих пропозицій є забезпечення належного захисту прав людини під час розробки, впровадження та використання систем штучного інтелекту.

Робоча група буде займатися аналізом найважливіших юридичних питань розвитку та використання штучного інтелекту. Серед головних завдань Робочої групи — забезпечення доступу до даних, що використовуються для навчання та функціонування систем штучного інтелекту, захист авторських прав та власності на дані, що використовуються для створення систем штучного інтелекту, визначення правил щодо забезпечення безпеки систем штучного

інтелекту з метою захисту від можливих кібератак та інших загроз, та визначення етичних принципів та правил, якими мають керуватися розробники систем штучного інтелекту. Робоча група також буде займатися визначенням меж використання систем штучного інтелекту в різних галузях, захистом персональних даних, зібраних системами штучного інтелекту, визначенням правил щодо їх збереження та використання, та сприянням розвитку навичок та освіти у галузі штучного інтелекту.

Створення Робочої групи з питань правового регулювання штучного інтелекту та напрацювання рекомендацій до законодавства є важливим кроком у забезпеченні належного правового регулювання розвитку та використання штучного інтелекту в Україні. Робоча група сприятиме розвитку цієї галузі та допоможе забезпечити належний захист прав людини під час використання систем штучного інтелекту.

СИСТЕМА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ПОТРЕБУЄ КОРИННИХ ЗМІН — РЕЗОЛЮЦІЯ КРУГЛОГО СТОЛУ НААУ

Учасники **круглого столу «Безоплатна правова допомога в Україні. Шляхи виходу з кризи»**, який відбувся **27 лютого 2023 року** в Національній асоціації адвокатури України, визнали чинну систему безоплатної правової допомоги в Україні такою, що несе ризики незалежній діяльності адвокатів та потребує негайних змін.

Дискусію відкрили **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова** та **Виконавчий директор Міжнародної асоціації адвокатів (IBA) Марк Елліс**, який перебуває в Україні з робочим візитом на запрошення НААУ та відкрив профінансовані IBA Пункти підтримки діяльності адвокатів міста Києва і Національної асоціації адвокатів України.

Організаційна діяльність центрів БПД поступово замінюється невласивою для них неконституційною функцією контролю держави за адвокатською діяльністю, у тому числі контролю за якістю надання пра-

вової допомоги адвокатами, що є порушенням права людини на захист. Зокрема, про це йдеться у Дослідженні з функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні, проведеному Національною асоціацією адвокатів України.

Учасники круглого столу акцентували увагу на недоліках управління системою надання безоплатної правової допомоги в Україні, недоліки у фінансуванні та дискримінацію в оплаті праці адвокатів, корупційні ризики в системі БПД та відсутність необхідної взаємодії держави та адвокатури. Особливу увагу приділено особливостям організації надання безоплатної правової допомоги у провадженнях щодо злочинів проти національної безпеки та використання системи надання БПД для створення процесуального дисбалансу у кримінальних провадженнях на користь сторони обвинувачення.

У свою чергу, представник Міжнародної асоціації адвокатів (IBA) заявив про свій намір підтримати українських адвокатів у цьому процесі, надаючи їм технічну та фінансову допомогу. За словами Марка Елліса, IBA зацікавлена у тому, щоб українська система надання безоплатної правової допомоги була ефективною та незалежною.

Усі учасники круглого столу висловили сподівання на швидке вирішення окреслених проблем та запевнили про свою готовність допомогти в реформуванні системи надання безоплатної правової

допомоги в Україні, про що була прийнята відповідна Резолюція.

Нагадаємо, що БПД є важливим елементом забезпечення правосуддя та прав людини в Україні. Вона надає можливість отримати правову допомогу тим, хто не має можливості скористатися послугами адвоката на комерційній основі. Однак, як показує круглий стіл, система БПД потребує значних змін та поліпшень для забезпечення ефективного та незалежного функціонування.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛЮТИЙ — БЕРЕЗЕНЬ 2023 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

23 лютого Комітету надійшло повідомлення про те, що Головним слідчим управлінням СБ України цього ж дня планується проведення обшуку за адресою здійснення адвокатської діяльності на території міста Києва у адвоката, який обліковується за Радою адвокатів міста Києва.

Член чергової групи представників Комітету — Герасименко Марк, керуючись рішенням Ради адвокатів України № 6 від 28.01.2022, з метою дотримання гарантій, передбачених статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», невідкладно вирушив на місце проведення слідчої (розшукової) дії.

Прибувши на місце події о 15:00, правоохоронці заявили представнику Комітету, що збираються провести невідкладний обшук у адвоката, незважаючи на прямі вимоги п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Окрім цього, об'єктивних підстав для проведення невідкладного

обшуку не було. Матеріали, що містять інформацію з адвокатською таємницею, не оглядалися та не вилучались. Відповідні зауваження відображені у протоколі обшуку.

Незважаючи на відсутність у Комітету спеціальних перепусток нового зразка на пересування під час настання комендантської години, представник залишився до завершення слідчої (розшукової) дії, яке відбулось о 23:27.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/m4dXUZd.

Заявники стверджують, що незаконне втручання детективів НАБУ та прокурорів САП у професійну діяльність адвоката Киченка А. С. пов'язане з його професійною діяльністю. Тиск та перешкоджання у здійсненні професійної діяльності, за словами заявників, відображається у проведенні обшуку у володінні адвоката детективами НАБУ при сприянні заступника Генерального прокурора — керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Відразу після обшуку прийнято рішення скласти повідомлення про підозру адвокату та були спроби вручення клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

24 лютого, за погодженням з керівництвом НААУ, Голова Комітету Володимир Клочков, заступник Голови Комітету Солодко Євген, а також члени Ради Комітету прийняли рішення взяти участь в засіданні Вищого антикорупційного суду з обрання міри запобіжного заходу адвокату з наглядовою функцією.

За результатами слухання спочатку було оголошено відвід представнику сторони обвинувачення, а тоді — слідчому судді. Продовження слухання в понеділок 27 лютого.

27 лютого в судовому засіданні Вищого антикорупційного суду продовжили розгляд клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу адвокату Киченку А. С. Представники Комітету долучились

до судового засідання та безпосередньо наглядали за процесом.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/k4dX20d.

27 лютого від Головного слідчого управління Національної поліції України та Національного антикорупційного бюро України Комітету надійшли пові-

домлення про наміри провести слідчі (розшукові) дії у володіннях адвокатів, що обліковуються за Радою адвокатів міста Києва.

28 лютого два члени чергової групи представників Комітету — Гудзера Тарас та Гончаров Михайло, керуючись рішенням Ради адвокатів України № 6 від 28.01.2022, з метою дотримання гарантій, передбачених статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вирушили на місце проведення слідчих (розшукових) дій. Гудзера Т. здійснював нагляд за проведенням обшуку представниками поліції, а Гончаров М. — детективами НАБУ.

За результатами проведених процесуальних дій порушень професійних прав та гарантій не допущено. Матеріали, що містять інформацію з адвокатською таємницею, не оглядалися та не вилучалися.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/a4dCzPc.

Комітету надійшло повідомлення про те, що Головним слідчим управлінням СБ України здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 367, ч. 2 ст. 197-1, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України. Під час досудового розслідування виникла необхідність у проведенні обшуку, на підставі ухвали слідчого судді, в житлі, де проживає адвокат, який обліковується за Радою адвокатів Київської області.

Головою Комітету було детально та неодноразово роз'яснено слідчому про те, що виїзд належить до «підслідності» Ради адвокатів Київської області, однак останній продовжував стояти на своєму. У зв'язку з такою бюрократичною позицією слідчого було прийнято рішення про те, що на обшук виїдуть представники обох Комітетів.

3 березня член чергової групи представників Комітету — Паршин Артем, керуючись рішенням Ради адвокатів України № 6 від 28.01.2022, з метою дотримання гарантій, передбачених статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вирушив на місце проведення слідчої (розшукової) дії.

Прибувши за адресою проведення обшуку, представник Комітету з'ясував, що початок процесуальної дії затримується у зв'язку із поломкою відеокамери. Оперативні працівники розпочали «штурм» магазинів торгового центру з метою пошуку засобу відеофіксації.

Адвокат, у якого планувалось провести обшук, встиг приготувати сніданок дітям та прибрати у помешканні, очікуючи гостей. Придбавши відеокамеру, слідчий розпочав обшук, однак у процесі його проведення новенька камера також перестала працювати. Потуги з відновлення відеозйомки за допомогою зарядного пристрою не дали свого результату.

Окрім цього, Комітет висловлює подяку колегам із Ради адвокатів Київської області, котрі прибули на обшук до помешкання адвоката у Київській області, який обліковується за Радою адвокатів міста Києва. Адвокат за цією адресою не проживає та його речей не виявлено.

В ході проведення слідчої (розшукової) дії адвокатської таємниці, професійних прав та гарантій адвокатської діяльності не порушено.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/F4dCO16.

Комітету надійшло повідомлення, що детективами Національного антикорупційного бюро України здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111, ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України. В ході проведення досудового розслідування виникла необхідність у проведенні двох обшуків у адвоката, що обліковується за Радою адвокатів міста Києва.

6 березня два члени чергової групи представників Комітету — Ломанов Денис та Захаров Артем, з метою забезпечення гарантій, передбачених в статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та виконання рішення Ради адвокатів України № 6 від 28.01.2022, вирушили на місце подій.

У процесі проведення одного з обшуків детективами було повністю скопійовано всі відомості із особистого ноутбука адвоката. Представник Комітету за-

перечував допущення цього порушення та залишив відповідні зауваження у протоколі обшуку.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/84dCXQF.

9 березня було проведено засідання Ради Комітету, яке відбулось в офлайн-режимі у конференцзалі Національної асоціації адвокатів України. Представники Комітету розпочали розгляд звернень адвокатів щодо грубого порушення гарантій адвокатської діяльності та безпосередньо запросили заявників долучитись до обговорення питань.

На засіданні були заслухані позиції заявників та доповідача, оглянуті додатки, додані до звернень, які підтверджують викладені твердження. Радою Комітету було відкладено розгляд звернень у зв'язку з необхідністю направлення запитів до Ради адвокатів Київської області та інших дій щодо збору інформації. Після отримання всіх відомостей розгляд звернень продовжиться.

Комітет та Адвокатура України в цілому засуджують посягання та порушення професійних гарантій адвокатів.

Частина 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» однозначно закріплює, що забороняється ототожнення адвоката з клієнтом.

Рішенням Ради адвокатів України № 6 від 23 січня 2020 року затверджено відкриту заяву Ради адвокатів України з приводу заборони ототожнення адвоката з клієнтом, яка зауважує, що будь-які публічні заяви та заклики, які містять політичні оцінки діяльності адвокатів, навішування політичних або ідеологічних

ярликів у зв'язку із справами, політичними переко-
наннями та посадами їхніх клієнтів, треба розціню-
вати як грубе порушення Конституції України, Закону
України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»,
міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.
Такі заяви дискредитують Україну як демократичну
правову державу, де кожен має право на захист, а ад-
вокатурі гарантовано незалежність від будь-якого
тиску і втручання.

Окрім цього, у закритому режимі Радою було обго-
ворено проблемні аспекти функціонування Комітету
та прийнято рішення щодо підвищення якості роботи.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/i4dVap2.

Комітету надійшло повідомлення про те, що Го-
ловним слідчим управлінням Державного бюро роз-
слідувань планується проведення обшуку в офісному

приміщенні адвокатського об'єднання, де здійснюють
професійну діяльність адвокати, які обліковуються
за Радами адвокатів міста Києва, Київської та Донець-
кої областей.

16 березня два члени чергової групи представ-
ників Комітету — Юрченко Юрій та Шишка Юлія,
керуючись рішенням Ради адвокатів України № 6
від 28.01.2022, з метою дотримання гарантій, перед-
бачених статтею 23 Закону України «Про адвокатуру
та адвокатську діяльність», прибули на місце прове-
дження слідчої (розшукової) дії.

На початку проведення обшуку слідчим ДБР було
зачитано ухвалу та запропоновано видати документи,
зазначені в ній. Керівником адвокатського об'єднання
було зазначено, що ці документи містять інформацію

з адвокатською таємницею та можуть бути добровіль-
но видані тільки після надання письмової згоди клієн-
та. У зв'язку з чим слідчим було вилучено матеріали,
вказані в ухвалі, незважаючи на заперечення адво-
катів, представників Комітету НААУ та Ради адвокатів
Київської області. Відповідні зауваження долучено
до протоколу обшуку.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/t4dVjsG.

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

23 лютого опубліковано статтю, в якій Президент
юридичної спільноти Шотландії Мюррей Етерінгтон
розповів про співпрацю з українськими юристами
та підтримку України в цілому. Він публічно зауважив
про важливість подальшої солідарності з Україною
та підтримку, яку вони надають українським адвока-
там, які шукали притулку в Шотландії. Окрім цього, пан

Етерінгтон висловив захоплення представником НААУ у Шотландії **Олександром Чернихом**, який не перестає надихати міжнародних колег.

В знак підтримки Президент юридичної спільноти Шотландії наводить цитату письменника Вальтера Скотта: «Рід людський загинув би, якби вони перестали допомагати один одному».

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/h4dM4sr.

3 березня Рада Товариства юристів Шотландії вчергове засудила незаконне вторгнення росії в Україну, ухваливши резолюцію щодо поточного конфлікту та міжнародного верховенства права на своєму засіданні. Рада висловлює своє глибоке співчуття народу України після року жаклих труднощів, травм, втрат і боротьби. Шотландська юридична спільнота додатково підтверджує своє засудження триваючого незаконного вторгнення, кричуще порушення верховенства права та неприйнятнього нападу на демократію.

Окрім цього, Рада Товариства юристів Шотландії наголошує на суворій відповідальності шотландських юридичних фірм щодо повного дотримання санкцій

та інших обмежень, накладених на росію та білорусь урядом Великої Британії, і відзначає роботу команди Юридичного товариства AML із забезпечення розуміння цих обов'язків представниками професії. Також

юридична спільнота Шотландії зобов'язується продовжувати підтримувати освіту, навчання та підвищення кваліфікації українських юристів у Шотландії.

Посилання на публікацію: URL: cutt.ly/f4d0aEc.

Представник НААУ в Шотландії провів онлайн-зустріч з українськими адвокатами, що перебувають на території Сполученого Королівства, з нагоди підбиття підсумків піврічної роботи представництва у форматі «weekend tea».

Адвокати обговорили питання взаємодії з Law Society of Scotland та Faculty of Advocates.

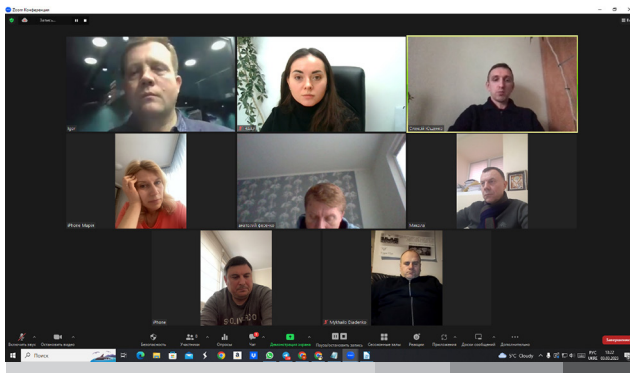
Олександр Черних повідомив, що українські адвокати за рішенням LSS звільнені від сплати внеску за допуск до іспитів та здачу іспитів на отримання статусу соліситера в Шотландії, повідомив про доступність відеолекцій з права Шотландії на ресурсах LSS, про ініціативи наукових установ та досвід працевлаштування українських адвокатів в Шотландії. Обговорили питання соціальної підтримки та участі адвокатів в державних програмах.

Українські адвокати в Шотландії за останні 6 місяців отримали безкоштовні ознайомчі курси від відомих британських юристів в наступних галузях.

Проведено заходи з кадровими агенціями та провідними юридичними компаніями щодо працевлаштування, розробляється програма з безкоштовного навчання українців для підготовки до професійних іспитів. Усі бажаючі отримали досвід стажування «shadow of Advocate» в провідних адвокатських офісах Единбургу та Глазго.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3 березня відбулося засідання Комітету. Під час засідання обговорювалися поточні питання діяльності комітету, зокрема необхідність проведення моніторингу законопроектів у сфері адвокатури та адвокатської діяльності та підготовка висновків і пропозицій до них.

15 березня члени Комітету взяли участь у засіданні робочої (експертної) групи КМУ з питань підготовки пропозицій щодо впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру».

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

14 березня члени Ради Комітету **взяли участь у конференції «Захист прав дітей під час війни та в післявоєнний період в Україні»**. Міжнародна конференція була організована Офісом Ради Європи в Україні та зібрала понад 240 учасників.

Основна мета конференції полягала у презентації підтримки та ресурсів, розроблених Радою Європи в 2022 році для органів влади, які працюють задля захисту прав дітей в Україні. Водночас конференція мала на меті оцінити потреби в подальшій підтримці під час війни та у післявоєнний період в рамках проекту Ради Європи, який триватиме до грудня 2024 року.

Конференція проходила у форматі трьох сесій, присвячених розгляду наступних питань:

Сесія 1: Визначення ключових потреб національних зацікавлених сторін у захисті прав дітей в умовах війни;

— Сесія 2: Презентація основних результатів проекту «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні» 2022;

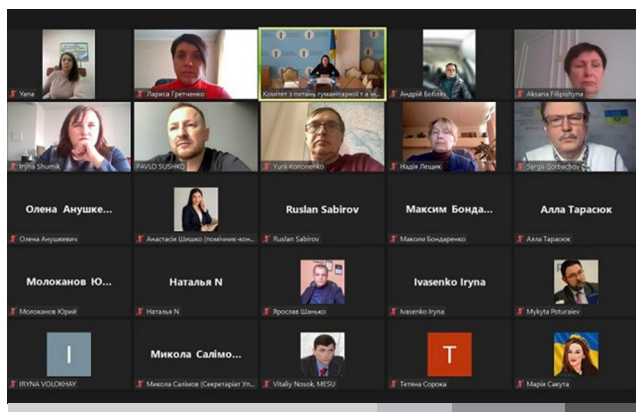
— Сесія 3: Ініціативи та ключові пріоритети міжнародних партнерів щодо захисту прав дітей в умовах війни.

Після конференції відбулося перше засідання Наглядової ради проєкту, організоване задля представлення членам Наглядової ради цілей нового проєкту.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

Підкомітетом з питань сім'ї та дітей Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики організовано обговорення питання **щодо можливості запровадження та правового врегулювання питання відеофіксації освітнього процесу.**

Від НААУ участь в обговоренні порушеного питання взяла заступник Голови Комітету **Лариса Гретченко**.

Під час зустрічі учасниками проаналізовано сучасні виклики, що спричиняють потребу розгляду ініціативи законодавчого урегулювання процесу відеофіксації та відеоспостереження у закладах освіти. У системному огляді правових підстав для збору та поширення інформації у вигляді фото- та відеозйомки особи обговорено переваги та ризики можливого використання відеокамер, вплив на реалізацію та захист від порушень прав учасників освітнього процесу.

У виступі заступник Голови Комітету з сімейного права НААУ звернула увагу на чутливий характер освітніх правовідносин і необхідність забезпечення збалансованості права на приватність особи і права на безпечні умови навчання.

Деталі зустрічі у публікації на сайті НААУ: URL: bit.ly/3Z7EgUF.

НААУ за ініціативою Комітету спільно з Вищою школою адвокатури за ініціативою Центру «Адвокат дитини» провели фахову дискусію на тему: **«Тимчасове переміщення та евакуація: правові механізми забезпечення безпеки дітей».**

Доповідачами заходу виступили адвокати, члени Комітету з сімейного права НААУ, Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ — **Ганна Круглякова, Людмила Гриценко, Анастасія Шепеленко, Маргарита Жданова, Людмила Язан та Катерина Рашевська** — юрист Регіонального центру прав людини, член Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні.

Також до обговорення долучилися представники Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, профільних міністерств і відомств, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Освітній омбудсмен України, міжнародні та українські правозахисні організації.

Модерувала захід **Лариса Гретченко**, адвокат, медіатор, керівник Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ, заступник Голови Комітету.

Під час заходу обговорювали питання:

- Міжнародні стандарти та світовий досвід евакуації дітей у збройному конфлікті.
- Національне законодавство і досвід територіальних громад з евакуації в умовах війни.
- Елементи і фактори в складі найкращих інтересів дитини в питаннях евакуації.
- Безпечні ризики за місцем проживання та новим місцем переміщення дитини.
- Різність підходів до евакуації сімей з дітьми та закладів інституційного догляду і виховання дітей.
- Практика ЄСПЛ і вітчизняних судів щодо підстав відібрання дитини.
- Захист інтересів дитини через відібрання vs втручання в право на приватне і сімейне життя.

Переглянути запис заходу можна за посиланням: URL: bit.ly/3z1AZM1.

На ресурсах Вищої школи адвокатури НААУ опубліковані:

1) статті членів Ради та регіональних представників:

— **Людмила Гриценко** «Яким чином розірвати шлюб з особою, яка проживає на тимчасово непідконтрольній території України?».

Перегляд: URL: bit.ly/42fwECb.

— **Юрій Бабенко** «Судові процеси про розірвання шлюбу з іноземцем».

Перегляд: URL: bit.ly/3TmY30X.

— **Ганна Гаро** «Клієнти сімейного адвоката: хто вони і де їх шукати?».

Перегляд: URL: bit.ly/3FsfXTM.

2) **відповіді членів Ради Комітету на питання адвокатів:**

— **відповідає Ольга Філатова:** Як бути стягувачу із стягненням аліментів з боржника, якщо відсутній РНОКПП боржника?

Відповідь: URL: bit.ly/42kPXdp.

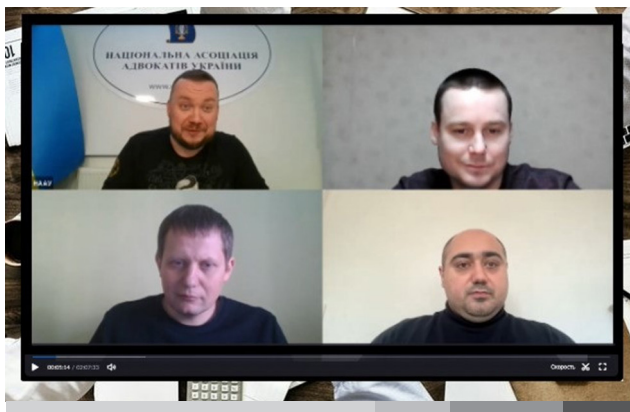
— **відповідає Людмила Гриценко:** Чи вважається частка спадкодавця в приватизованій квартирі спільним майном подружжя?

Відповідь: URL: bit.ly/3ZRvA5X.

КОМІТЕТ З АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

28 лютого у НААУ за ініціати́ви Комітету відбувся вебінар на тему «Організаційні форми адвокатської діяльності».

Під час заходу було розглянуто особливості здійснення індивідуальної адвокатської діяльності, проблемні питання щодо створення та функціонування адвокатського бюро й адвокатського об'єднання. Також було розкрито специфіку виконання доручень, взаємодію, партнерство та врегулювання діяльності адвокатів у складі АБ та АО. Обговорено актуальні

питання оподаткування, внесення та розподілу гонорару.

Наприкінці заходу доповідачі надали відповіді на питання слухачів щодо особливостей вибору форм адвокатської діяльності.

Посилання на відеозапис вебінару та презентацію: URL: cutt.ly/b8WhQYF.

URL: facebook.com/UkrainianNationalBarAssociation/videos/534158475521895/.

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

1 березня відбулась презентація **колективної монографії «Медичне право України в контексті європейського та міжнародного права»**, видана у всесвітньо відомому видавництві **Springer**. У межах презентації відбулась експертна дискусія на тему «**Дорожня карта євроінтеграційного вектору національного медичного права**». Захід був організований Комітетом.

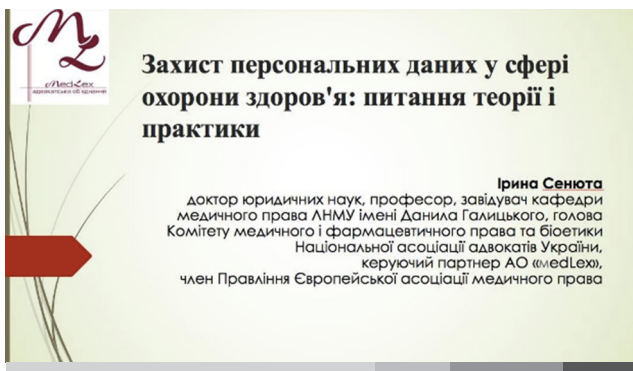
На заході з доповідями виступили члени Комітету: **Ірина Сенюта**, яка розкрила тему «Автономія людини і її гідність як осердя євроінтеграційних національних змін у сфері охорони здоров'я» та **Роман Майданик** з темою «Правова модель охорони здоров'я в умовах євроінтеграції України».

Комітет виступив інформаційним партнером IV Всеукраїнської школи медичного права, організованої Лігою студентів АПУ.

12 березня **Олександр Корнага** в рамках Всеукраїнської школи медичного права прочитав лекцію на тему «Медичне право як інструмент досягнення професійного успіху».

7 березня **Юлія Миколаєць** в рамках Всеукраїнської школи медичного права прочитала лекцію

на тему «Медичні помилки: відповідальність за ненадане надання медичної допомоги».

6 березня **Ірина Сенюта** в рамках Всеукраїнської школи медичного права прочитала лекцію на тему «Захист персональних даних у сфері охорони здоров'я: питання теорії і практики».

Активності членів Комітету у період 20.02.2023 — 20.03.2023

3 березня **Вікторія Валах** провела семінар-вебінар для адвокатів Одеської області на тему «Медична таємниця та персональні дані пацієнта: особливості дотримання та розголошення».

28 лютого **Наталія Чорновус** провела тренінг на тему «Правове регулювання трансплантації органів».

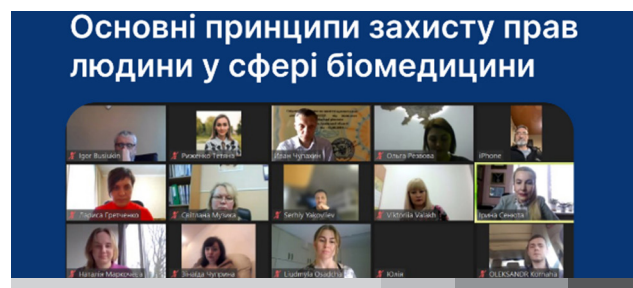
23 лютого **Наталія Чорновус** взяла участь у міжнародному круглому столі на тему «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» та виступила з доповіддю на тему: «Недотримання країною-терористом медичного нейтралітету в умовах війни в Україні».

21 лютого **Зінаїда Чуприна** провела вебінар для Ради адвокатів Донецької області на тему «Алгоритми роботи над медичними справами».

20 лютого **Ірина Сенюта** провела корпоративну лекцію на тему «Актуальні питання провадження медичної практики» для працівників Першого медичного територіального об'єднання м. Львова.

Співпраця Комітету з ВША НААУ в межах онлайн-курсу Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини»

Зінаїда Чуприна, Олександр Корнага, Вікторія Валах, Оксана Міськів та Наталія Маркочева є тренерами онлайн-курсу Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини», автором і координатором курсу — **Ірина Сенюта**, технічний менеджмент забезпечує **Христина Терешко**.

Публікації членів Комітету

1. Senyuta I. Y. The Convention on Human Rights and Biomedicine: Fundamental principles and the ratification value for Ukraine. URL: bit.ly/3yJJxab.

2. Валах В. В. «Врачебная тайна» / «Medical Secrecy» // Здоровье. Международный журнал. № 123. 2023. URL: bit.ly/3n5bJRW.

3. Миколаєць Ю. М. Як отримати ліцензію на поводження з небезпечними медичними відходами. Спеціалізований щомісячний журнал. Управління закладом охорони здоров'я. № 1 (195) березень 2023. С. 15-19.

4. Миколаєць Ю. М. Базова документація закладу охорони здоров'я. Частина 2. Медична. Спеціалізований щомісячний журнал. Управління закладом охорони здоров'я. № 1 (195) березень 2023. С. 38-43.

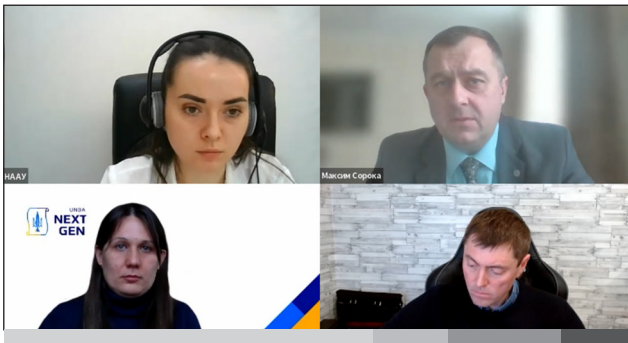
5. Миколаєць Ю. М. Як і кому передавати речі померлого пацієнта. URL: bit.ly/3YW3KnL.

6. Миколаєць Ю. М. Евакуація майна КНП. URL: bit.ly/3Z1ddt.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

15 березня відбулося засідання Комітету з приводу планування роботи Комітету, зокрема щодо підготовки різноманітних заходів та необхідності аналізу судової практики у сфері діяльності Комітету. Також членами Комітету обговорювалося питання щодо написання методичних рекомендацій для адвокатів щодо електронних доказів.

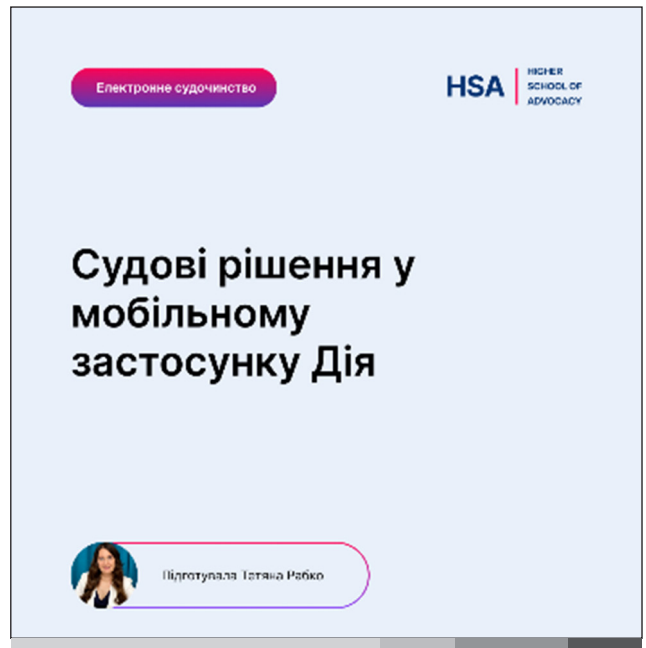
За період лютий — березень 2023 року членкиня Ради Комітету **Тетяна Рабко** провела 3 заходи:

- 04.02 майстер-клас «Електронний суд. З чого почати»;
- 04.03 майстер-клас «Електронний суд. Ознайомлення з матеріалами справи та оскарження судових рішень»;
- 10.03 вебінар «Процесуальні документи в е-формі: порядок оформлення, направлення до суду, тенденції судової практики». *Посилання на публікацію URL: surl.li/fpuov.*

Також у цей період на ресурсах ВША НААУ було опубліковано тематичні публікації **Тетяни Рабко**:

- Судові рішення у мобільному застосунку Дія: URL: surl.li/fpuqt.
- Алгоритм дій у разі відсутності документів у матеріалах електронної справи: URL: surl.li/fpuqs.
- Повідомлення учасників справи за відсутності фінансування суду. Огляд судової практики: URL: surl.li/fpuqz.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

НААУ направила до Верховної Ради України **зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)»** (реєстр. № 5837 від 05.08.2021). Відповідний правовий аналіз документа здійснив Комітет.

Законопроект розроблено з метою виконання *Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню COVID-19, на 2020 — 2022 роки*, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 року № 534. А також для:

- удосконалення засад державного нагляду (контролю);

— уніфікації процедури здійснення заходів державного нагляду (контролю);

— виключення неефективних та обтяжливих норм державного контролю, що містить чинний Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

НААУ вважає, що норми законопроекту, дійсно, спрямовані на розвиток інтегрованої системи державного нагляду (контролю), оскільки включають в себе запровадження електронного кабінету та розширення змісту і доступності до інформації про заплановані заходи. Це полегшує отримання такої інформації, спрощує комунікацію між суб'єктами господарювання, органами державного контролю та їх посадовими особами, а також підвищує рівень освіченості бізнесу. Крім того, забезпечується можливість надання інформації та проведення документарних перевірок дистанційно.

Проте деякі з цих норм надають контролюючим органам можливість посилювати тиск на бізнес шляхом розширення переліку підстав для проведення позапланової перевірки, а також можливість діяти «на власний розсуд» без обмежень. Це може створити передумови для розвитку корупції та не узгоджується з принципом правової визначеності.

З детальними зауваженнями та пропозиціями можна ознайомитися за посиланням: URL: bit.ly/3FsHQBu.

На сайті Вищої школи адвокатури НААУ опублікована стаття члена Ради Комітету **Олександра Коваленка** на тему «Другий шанс для реєстрації податкової накладної буде: зміни щодо порядку реєстрації».

Перегляд: URL: bit.ly/3ZPXXS3.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

14 березня члени Комітету взяли участь у круглому столі «Європейські тренди в сфері неплатоспроможності». Захід був організований проектом ЄС «Право-Justice» та присвячений практичним питанням імплементації країнами Центральної та Східної Європи Директиви ЄС 2019/1023 про превентивну реструктуризацію.

Відповідно до меморандуму з ЄС стосовно макрофінансової допомоги Україна взяла на себе зобов'язання до III кварталу 2023 року вдосконалити режими банкрутства відповідно до основних принципів Директиви ЄС 2019/1023 про превентивну реструктуризацію. З огляду на це, досвід сусідніх юрисдикцій в цьому питанні є надзвичайно цінним для юридичної спільноти України.

Участь у заході також узяли визнані правники з Чеської Республіки, Республіки Польща, Німеччини, Словацької Республіки, Румунії, представники всіх гілок влади, зокрема, Міністерство юстиції України, судді Верховного Суду, народні депутати, представники юридичної спільноти, АПВУ, НААКУ міжнародні експерти Проекту ЄС «Право-Justice».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

27 лютого у НААУ за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Безоплатна правова допомога в Україні. Шляхи виходу з кризи». Під час роботи круглого столу планується обговорення питань щодо:

недоліків управління системою надання БПД в Україні, особливостей взаємодії держави та адвокатури щодо надання БПД, корупційних ризиків та дискримінації адвокатів в системі БПД та ін.

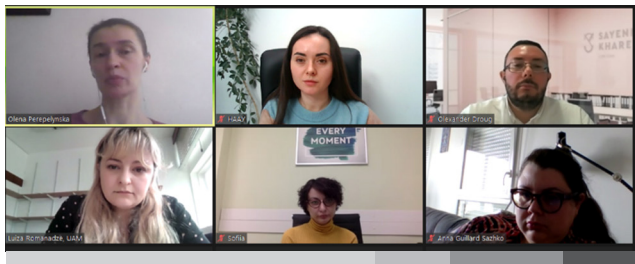
Учасники заходу визнали чинну систему безоплатної правової допомоги в Україні такою, що несе ризики незалежній діяльності адвокатів та потребує негайних змін.

Дискусію відкрили Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** та Виконавчий директор Міжнародної асоціації адвокатів (IBA) **Марк Елліс**, який перебував в Україні з робочим візитом на запрошення НААУ та відкрив профінансовані IBA Пункти підтримки діяльності адвокатів міста Києва і Національної асоціації адвокатів України.

Усі учасники круглого столу висловили сподівання на швидке вирішення окреслених під час заходу проблем та запевнили про свою готовність допомогти в реформуванні системи надання безоплатної правової допомоги в Україні, про що була прийнята відповідна Резолюція

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

13 та 16 березня відбулися засідання Комітету з метою планування діяльності на 2023 рік. За результатами обговорення було прийнято рішення про

проведення заходів, присвячених питанню поширення застосування медіації у воєнний час, необхідності ратифікації Стамбульської конвенції. Також було заплановано співпрацю з ВША НААУ та Молодіжним Комітетом НААУ — NextGen з приводу організації та проведення вебінарів підвищення кваліфікації для адвокатів у питаннях використання усіх видів альтернативного вирішення спорів, зокрема арбітражу.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

НААУ направила до Верховної Ради України пропозиції щодо вдосконалення проекту Закону України «Про освіту дорослих» (реєстр. № 7039 від 10.02.2022). Відповідний правовий аналіз документа здійснив Комітет.

Метою законопроекту є врегулювання та систематизація відносин у системі освіти дорослих, забезпечення розвитку цього складника освіти на середньострокову перспективу.

У висновку НААУ підкреслюється, що прийняття Закону України «Про освіту дорослих» також направлено на виконання *Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною*, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами — з іншої, з урахуванням необхідності законодавчого врегулювання сфера освіти дорослих як складника системи освіти. Нормативний акт має передбачати встановлення прозорих правил взаємодії усіх зацікавлених сторін, дієвих механізмів стимулювання і мотивації залучення неформального сектору освіти до вирішення нагальних потреб громад, регіонів і держави, умов щодо визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти. А також сприятливих умов для навчання особи відповідно до особистісних потреб, потреб суспільства і держави, враховуючи впровадження ефективних механізмів взаємозв'язку освіти з ринком праці на засадах пріоритетності потреб розвитку економіки, суспільства і громадян.

Серед іншого, у висновку Комітету пропонується зробити уточнення понять «формальна», «неформальна» та «інформальна» освіта, конкретизувати змістове наповнення громадянської освіти як складника освіти дорослих, а також чітко визначити повноваження за сновників державних центрів освіти дорослих.

З детальними пропозиціями можна ознайомитися за посиланням: URL: bit.ly/3YX6P6W.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

Розпорядженням Голови НААУ, РАУ № 30 від 23 лютого 2023 року Головою Комітету призначено адвоката **Віктора Кобилянського**.

Віктор Кобилянський здійснює адвокатську діяльність з 2004 року. Є співавтором кількох книг у галузі земельних правовідносин та реформування агропромислового комплексу. Автор кількох публікацій у спеціалізованих виданнях, переважно із земельних правовідносин.

«Захист України — це не тільки боротьба зі зброєю в руках. Це також захист нашої землі, нашого довкілля, нашого агробізнесу. І цей захист забезпечують адвокати. А завдання нашого Комітету — максимально допомогти адвокатам успішно здійснювати цю діяльність», — зазначає Віктор Кобилянський.

Нагадаємо, раніше Комітет з аграрного, земельного та довкілевого права очолював адвокат, кандидат юридичних наук, партнер правничої фірми «Софія», який спеціалізується на аграрному та земельному праві, доцент, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького, радник низки громадських організацій аграрної сфери **Олександр Поліводський**.

Комітет підготував *огляд практики Верховного Суду із земельних питань за II півріччя 2022 року*.

У збірнику відображені правові позиції Верховного Суду при вирішенні справ щодо:

- незаконності отримання в оренду земельної ділянки;
- повторного отримання земельної ділянки в оренду для ведення фермерського господарства;

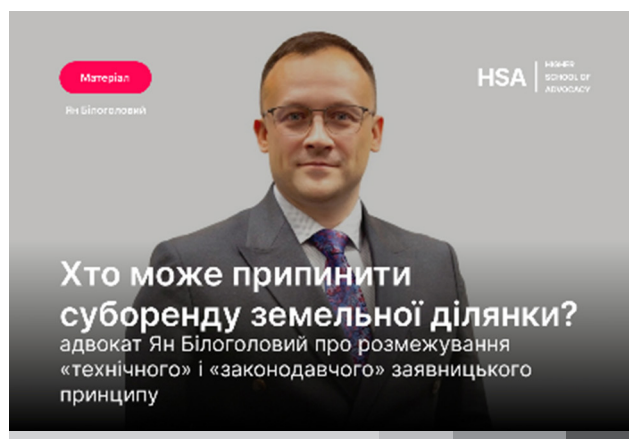
- передавання землі у приватну власність;
- засобів забезпечення позову у вигляді накладення арешту на земельну ділянку;
- порядку користування земельною ділянкою;
- надання права користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення;
- набуття права на земельну частку (пай) у порядку спадкування;
- визнання права на завершення процедури приватизації земельної ділянки.

Детальніше з напрацюваннями Комітету можна ознайомитися за посиланням: URL: bit.ly/42bmKBz.

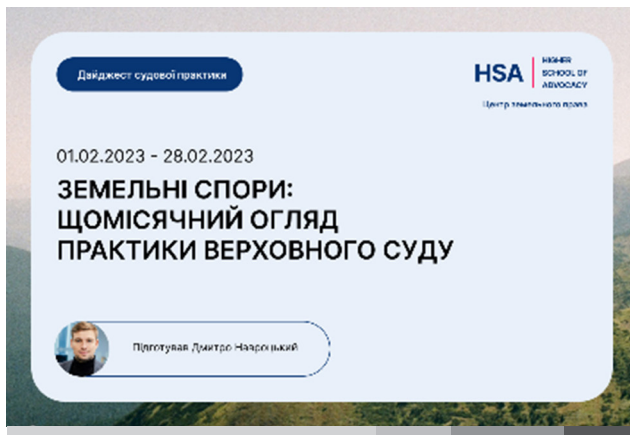
На сайті Вищої школи адвокатури НААУ опубліковані:

1) стаття **Яна Білоголового** на тему «Хто може припинити суборенду земельної ділянки?». Перегляд: URL: bit.ly/3yJA4zy.

2) щотижневий огляд практики Верховного Суду із земельних питань від **Дмитра Навроцького** (13.02.2023 — 20.02.2023). Перегляд: URL: bit.ly/3JJ08zj.

3) Земельні спори: щотижневий огляд практики Верховного Суду від **Дмитра Навроцького** (21.02.2023 — 28.02.2023). *Перегляд:* URL: bit.ly/42fAnZF.

4) Земельні спори: щомісячний огляд практики Верховного Суду від **Дмитра Навроцького** (01.02.2023 — 28.02.2023). *Перегляд:* URL: bit.ly/3ZZ6K4c.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

У березні Комітет підготував Бюлетень (інформаційний дайджест новин у сфері трудового права) за 2022 рік.

У Бюлетені представлено:

- новини Комітету щодо проведених Комітетом та за участю членів Комітету заходи у сфері трудового права;
- новели (актуальні зміни) законодавства у сфері діяльності Комітету;
- огляд судової практики Верховного Суду та огляд рішень Європейського суду з прав людини у справах зі спорів, що виникають з трудових відносин;
- наукові публікації членів Комітету.

Посилання на Бюлетень: URL: surl.li/fpugd.

У березні члени Комітету активно долучилися до написання та публікації фахових статей:

— «Електронні докази в трудових справах»: URL: surl.li/fputn, автор — Ганна Лисенко;

— «Працевлаштування осіб з інвалідністю. Актуальні правила»: surl.li/fpuus, автор — Катерина Цветкова;

— «Правові нюанси встановлення факту трудових відносин у судовому порядку»: URL: surl.li/fpuuw, автор — Алла Андрушко;

— «Застосування Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»: URL: surl.li/fpuvh, автори — Вікторія Поліщук, Наталія Кайда, Алла Андрушко, Ганна Лисенко;

— «Ключові положення нового Закону України «Про колективні угоди та договори»: URL: surl.li/fpuvt, автор — Наталія Кайда;

— «Розірвання трудового договору у випадку припинення повноважень посадових осіб: огляд постанови ОП КЦС ВС від 23.01.2023 у справі № 766/23789/19»: surl.li/fpuwo, автор — Дмитро Навроцький;

— «Про електронний документообіг, безстрокові договори та строки упровадження змін істотних умов праці»: URL: surl.li/fpuwu, автор — Ганна Лисенко;

— «Спори щодо припинення повноважень посадових осіб: особливості та юрисдикція»: URL: surl.li/fpuus, автор — Катерина Цветкова.

КОМІТЕТ З ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У лютому НААУ направила до Верховної Ради України пропозиції та зауваження до проєкту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (реєстр. № 6013 від 09.09.2021).

Відповідний правовий аналіз документа здійснив Комітет з господарського права та процесу НААУ.

НААУ виступає проти ухвалення відповідного законопроєкту в його запропонованій редакції, адже на сьогодні відсутні усі економіко-правові та соціально-політичні обґрунтування скасування Господарського кодексу України. Втрата особливості національної правової системи у вигляді наявності окремого кодифікованого акта у сфері господарського (комерційного) законодавства, наявність якого повністю корелює із правовою традицією країн-членів ЄС, може бути

розцінено міжнародними партнерами як суттєва зміна євроінтеграційного вектора загалом і недотримання умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та їхніми державами-членами.

Більш детально із зауваженнями та пропозиціями можна ознайомитися за посиланням: URL: surl.li/fpvuae.

КОМІТЕТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

15 березня Голова Комітету з адміністративного права та процесу НААУ Бауман Юрій долучився до засідання робочої (експертної) групи з питань підготовки пропозицій щодо впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру». Нагадаємо, що Закон регулює відносини органів виконавчої влади, органів

влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

9 березня відбулося відкрите засідання молодіжного комітету. З вітальним словом виступив заступник Голови РАУ **Валентин Гвоздій**, який розповів про діяльність української адвокатури у період дії воєнного стану.

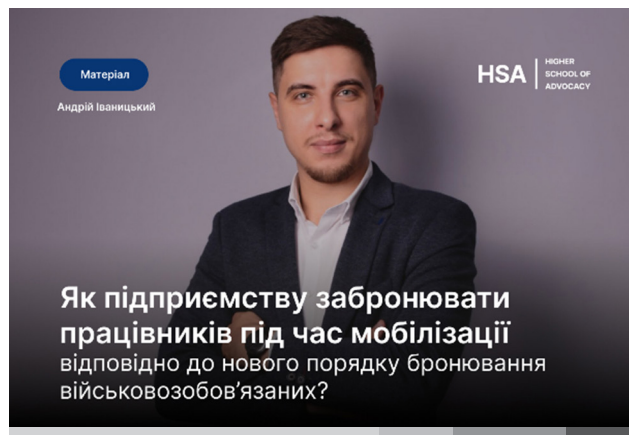

Голова UNBA NextGen **Сергій Барбашин** і його заступниці **Жанна Грушко** та **Юлія Сергет** підбили підсумки напрямів роботи у 2022 році та розповіли про діяльність UNBA NextGen у 2023 році.

Детальніше про обговорення на сайті НААУ: URL: bit.ly/3Lk0PBX.

На сайті Вищої школи адвокатури НААУ опублікована стаття регіонального представника UNBA NextGen у Хмельницькій області **Андрія Іваницького** на тему «Як підприємству забронювати працівників під час мобілізації відповідно до нового порядку бронювання?».

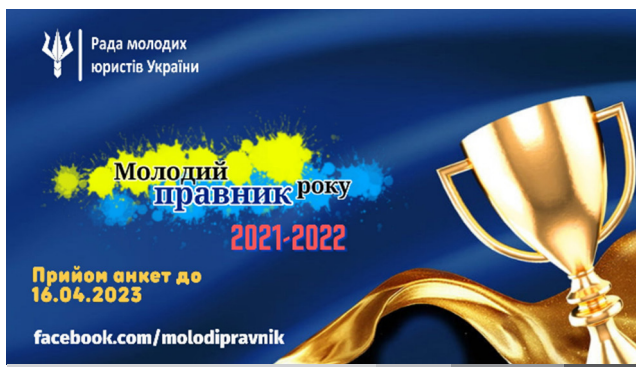
Перегляд: bit.ly/3yKHQci.

Розпочався прийом анкет на Всеукраїнський щорічний конкурс «Молодий Правник» року за підсумками 2021 та 2022 років.

Одним із партнерів конкурсу є молодіжний комітет НААУ.

Учасниками Конкурсу є: юристи, які на момент 2022 року досягли не більше 35 років, мають вищу

юридичну освіту (крім номінації студент-правник) та досягли найкращих результатів за фахом протягом 2021 та 2022 років.

Прийом анкет здійснюється до 16.04.2023.

Детальніше про конкурс за посиланням: URL: bit.ly/3YKwGin.

Також на сторінці організаторів: URL: facebook.com/molodipravnik.

Адвокати регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області **Алевтина Башкеєва, Анна Цуркан, Роман Ажмяков, Олександра Владімірова, Олексій Воронько, Олена Карпенко, Альона Левчук, Інна Павленко, Олексій Погрібняк, Анатолій Пономарьов, Наталія Рись, Євген Швидкий** взяли участь у зустрічі із Головою Ради адвокатів Дніпропетровської області **Тетяною Лещенко** та секретарем Ради адвокатів Дніпропетровської області **Євгеном Якименком**.

Під час зустрічі Голова Ради адвокатів Дніпропетровської області провела майстер-клас з питань

адвокатської етики та особливостей проходження стажування молодими адвокатами.

Адвокат **Анатолій Пономарьов** волонтерить майже з початку війни, виїжджає на передову із командою.

Але до початку цього, нового життя Анатолій Пономарьов — адвокат, учасник регіонального представництва молодіжного комітету UNBA NextGen у Дніпропетровській області.

Він намагається не полишати улюбленої справи, відвідує засідання комітету, бере участь у житті Ради адвокатів регіону.

І от під час одного з візитів до **Ради адвокатів регіону на зустрічі Комітету** для обговорення планів і заходів на 2023 рік актив регіонального представництва (Алевтина Башкеєва та Анна Цуркан) вирішили адвокату допомагати.

Активом UNBA NextGen Dnipro передано на потреби військових велику кількість солодощів, їжі швидко приготування та інших смаколиків.

Актив регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області **Алевтина Башкеєва, Анна Цуркан, Роман Ажмяков, Олександра Владімірова, Олексій Воронько, Альона Левчук, Інна Павленко, Олексій Погрібняк, Анатолій Пономарьов, Наталія Рись, Євген Швидкий**, за сприяння Голови Ради адвокатів Дніпропетровської області **Тетяни Лещенко** взяли участь у майстер-класі на тему **«Актуальні питання складення адміністративного протоколу за порушення прав адвоката на отримання інформації на підставі адвокатського запиту»**.

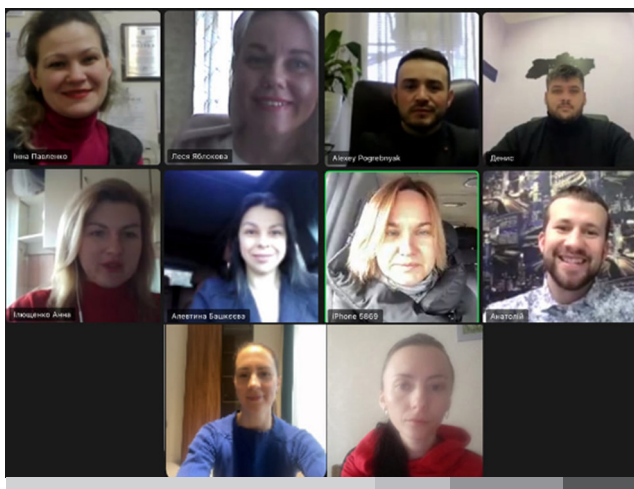

Спікером заходу виступив адвокат, секретар Ради адвокатів Дніпропетровської області Євген Якименко. Під час заходу обговорили питання особливостей складання адвокатського запиту, відповідальності посадових осіб за ненадання інформації, судову практику тощо.

Учасник регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області, адвокат **Анатолій Пономарьов** взяв участь у *Форумі громадських організацій*, який проходив у м. Дніпро.

Актив регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області провів онлайн-чаювання на тему «**Особливості розгляду сімейних спорів**».

Під час заходу адвокати *Алевтина Башкеєва, Анна Цуркан, Анна Ілющенко, Марина Литвиненко, Інна Павленко, Олексій Погрібняк, Анатолій Пономарьов, Катерина Попова, Денис Шашликов, Олеся Яблокова* обговорили способи, методи та прийоми адвокатської тактики при веденні сімейних справ.

Щиро дякуємо Збройним Силам України за таку можливість!

3 березня член Ради і регіональний представник UNBA NextGen у Харківській області **Дмитро Циплицький** виступив спікером у **конференції з нагоди Дня факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого**.

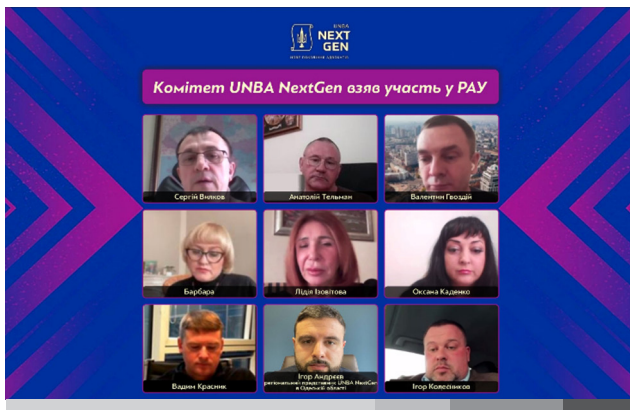
На заході обговорювали:

- актуальні виклики адвокатури у процесі здійснення представництва і захисту прав, свобод та інтересів осіб і необхідність адаптації програми освітнього процесу під час здобуття вищої освіти майбутніми адвокатами в контексті вимог сьогодення;
- сучасні реалії здійснення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану;

— вдосконалення якості вищої освіти, модернізацію освітнього процесу та застосування інновацій під час підготовки студентів — майбутніх адвокатів.

7 березня член Ради та регіональний представник UNBA NextGen в Одеській області **Igor Андреев** узяв участь у засіданні Ради адвокатів України.

На засіданні члени РАУ обговорювали низку важливих питань щодо захисту прав адвокатів, адвокатської діяльності загалом.

Серед таких питань, зокрема, розглянуто пропозицію члена РАУ **Оксани Каденко**, яка запропонувала підготувати роз'яснення з питання використання такого інструменту адвокатської діяльності, як адвокатські запити.

Необхідність додаткових роз'яснень з приводу цього питання пов'язана зі збільшенням кількості порушень гарантій адвокатської діяльності третіми особами, у тому числі судами, які вважають збір інформації та доказів адвокатами за допомогою адвокатських запитів — зловживанням процесуальними правами.

Більш детально про розглянуте питання та рішення РАУ щодо нього можна дізнатися на сайті НААУ: URL: bit.ly/3kZ5QFw.

Залучення до засідань РАУ молодих адвокатів, представників UNBA NextGen з регіонів — важливий напрям для обміну досвідом і знайомством з адвокатським самоврядуванням.

Учасник регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпропетровській області, адвокат **Олексій Погрібняк** провів лекцію для курсантів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на тему «Засади кримінального провадження».

Адвокат поділився досвідом застосування засад кримінального провадження, зокрема забезпечення права на захист, змагальності сторін тощо. На заході розглянуто практику Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

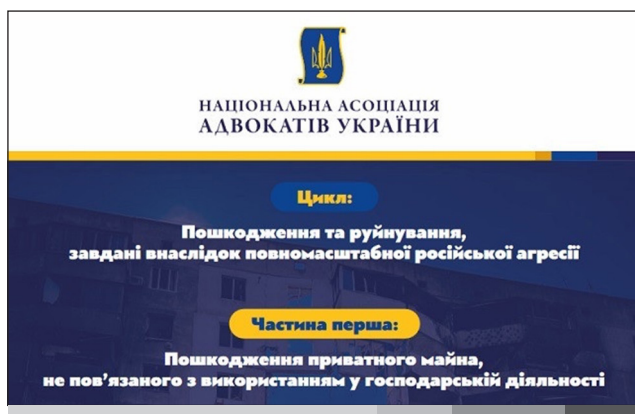
Курсанти ставили запитання, порівнювали кейси з практичними випадками, активно підтримували дискусію.

Співпраця інституту адвокатури та навчальних закладів системи МВС є важливою складовою системи якісної освіти майбутніх правоохоронців.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У лютому НААУ за ініціативи Комітету розпочала публікацію циклу статей «Пошкодження та руйнування, завдані внаслідок повномасштабної російської агресії». У відповідних статтях будуть надаватися поради та розкриватися інструменти для організації діяльності захисників у справах, пов'язаних з отриманням компенсацій і відновленням прав постраждалих у зв'язку із збройною агресією росії проти України. Зокрема, автори планують зосередитися на правових

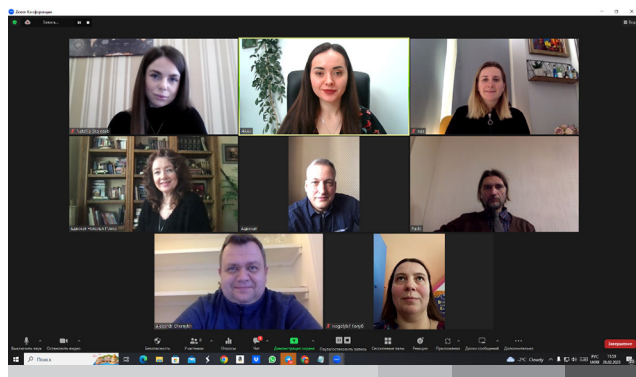
аспектах взаємодії захисників із органами публічного управління найнижчого рівня, адже саме на цьому рівні буде накопичуватися найбільший масив інформації, необхідний для представництва інтересів постраждалих.

Перша частина циклу — «Пошкодження приватного майна, не пов'язаного з використанням у господарській діяльності» присвячена одній з найбільш численних груп постраждалих, а саме — власники та управителі житлової нерухомості.

Посилання: URL: surl.li/fpvlvg.

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

28 лютого відбулось засідання Комітету, присвячене організаційним моментам підготовки та запуску Всеукраїнського конкурсу малюнків серед дітей адвокатів за темою «Перемога дитячих сердець». Під час засідання члени Комітету окреслили мету проведення заходу, визначили вікові категорії та умови участі у конкурсі, зокрема було розроблено положення про конкурс та визначено членів конкурсної комісії.

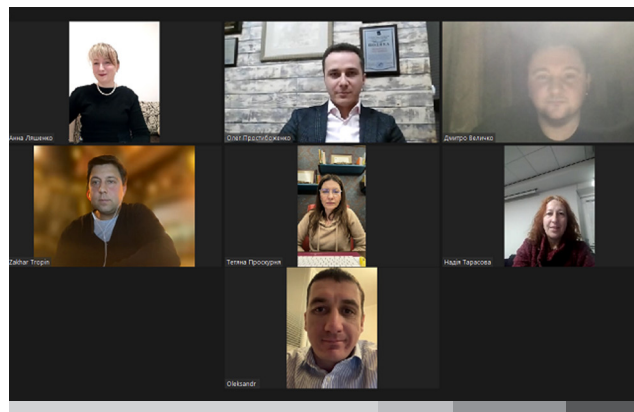
17 березня на вебсайті НААУ було опубліковано анонс про початок Всеукраїнського конкурсу малюнків серед дітей адвокатів за темою «Перемога дитячих сердець». Початок відбору заявок розпочинається 20 березня 2023 року і триватиме до 7 травня 2023 року. Переможців конкурсу визначатиме конкурсна комісія, до складу якої входять члени Комітету та художники.

Більш детально з інформацією про конкурс можна ознайомитися за посиланням: URL: surl.li/fpvtb.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

22 лютого відбулося засідання членів Комітету з господарського права та процесу, Комітету з міжнародного права та Комітету з цивільного права та процесу НААУ.

Представники цих комітетів здійснять правовий аналіз законопроектів: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення розгляду окремих категорій судових справ у зв'язку зі збройною агресією РФ» (реєстр. № 7520 від 05.07.2022),

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії проти України» (реєстр. № 7520-1 від 18.07.2022) та «Про обмеження імунітету іноземних держав та їх посадових і службових осіб від пред'явлення позовів та стягнення шкоди, завданої на території України смертю або ушкодженням здоров'я, а також шкоди, завданої майну внаслідок збройної агресії, тимчасової окупації території України, інших дій чи бездіяльності» (реєстр. № 7520-2 від 19.07.2022).

Першочерговою метою законопроектів є встановлення процесуальних правил розгляду справ проти країн-агресорів, щодо стягнення з таких держав шкоди, завданої життю, здоров'ю чи майну на території України.

Вказаної мети пропонується досягнути шляхом внесення змін до різних нормативно-правових актів, як-от: Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, законів України «Про міжнародне приватне право», «Про судовий збір», «Про виконавче провадження».

За підсумками обговорення визначено категорії питань, які підлягають правовому аналізу у 3 законопроектах.

1. Подолання судового імунітету.
2. Юрисдикція, підсудність.
3. Позовна давність.
4. Визначення кола належних відповідачів.
5. Порядок повідомлення.
6. Процесуальні особливості. Доказування.
7. Презумпція завдання шкоди внаслідок збройної агресії (абсолютна відповідальність).
8. Питання щодо кола майна, яке поширюється на вказані справи.
9. Строки на апеляційне оскарження.
10. Виконавче провадження.
11. Зворотна дія закону в часі.

Молодіжний комітет НААУ — UNBA NextGen та Комітет з питань гендерної політики, що діє

у складі НААУ, продовжують запуск публікацій в рубриці «Власний досвід у професії».

Суть статей полягає у розкритті адвокатами, членами Рад комітетів інформації про мотиви обрання професії юриста чи розповідь про наставника, що допоміг інтегруватися у професію; опис першого досвіду участі у судовому засіданні; опис справи, що запам'яталися із власної практики, та життєве кредо.

Публікації підготовлені також у межах Програми з розвитку жіночого лідерства в адвокатурі та стимулювання дівчат і жінок до вибору адвокатської професії, яка запроваджена Комітетом з питань гендерної політики.

До вашої уваги опубліковані статті від:

— члена Ради та регіонального представника молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у Рівненській області **Алли Філатової**: URL: bit.ly/42bpWNz;

— регіонального представника молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у Сумській області **Ольги Якименко**: URL: bit.ly/3FpdAaU;

— регіонального представника молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen в Одеській області **Вікторії Пінчук**: URL: bit.ly/3YRNK6b.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ (СТЯГНЕННЯ) ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ БАНКУ ПРОТИПРАВНИМИ ДІЯМИ, БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКОМ ОСІБ, У ЯКИХ ЗАПРОВАДЖЕНА ПРОЦЕДУРА ЛІКВІДАЦІЇ

Любов Барташук, адвокат, член Ради Комітету
з господарського права та процесу НААУ

Пілотним рішенням Великої Палати Верховного Суду від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18 про відшкодування шкоди пов'язаних із банком осіб у порядку ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено склад деліктного порушення і встановлено презумпцію вини заподіювача шкоди. Однак у практиці вирішення цієї категорії спорів проблемними залишаються питання доведення необхідних умов відшкодування шкоди.

За загальним правилом, вирішуючи спір про відшкодування шкоди, суд повинен встановити наявність чи відсутність складу цивільного правопорушення, яке має містити такі складові, як:

- неправомірність поведінки особи, тобто її невідповідність вимогам, наведеним в актах цивільного законодавства;

- наявність шкоди, під якою слід розуміти втрату або пошкодження майна потерпілого та (або) позбавлення його особистого нематеріального права, взагалі будь-яке знецінення блага, що охороняється законом, і її розмір;

- причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою, який виражається в тому, що шкода має виступати об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди, тобто протиправна поведінка конкретної особи (осіб), на яку покладається відповідальність, є тією безпосередньою причиною, що необхідно та невідворотно спричинила шкоду;

- вина заподіювача шкоди як суб'єктивного елемента відповідальності, що полягає в психічному ставленні особи до вчинення нею протиправного діяння і проявляється у вигляді умислу або необережності, за винятком випадків, коли з огляду на пряму вказівку закону обов'язок відшкодування завданої шкоди покладається на відповідальну особу незалежно від вини.

За відсутності хоча б одного із цих елементів цивільна відповідальність не настає, а недоведення сукупності цих обставин на практиці є найпоширенішою перешкодою для відмови у задоволенні позовних вимог.

При поданні позову про відшкодування заподіюваної майнової шкоди на позивача покладається обов'язок довести належними, допустимими та достовірними доказами неправомірність поведінки заподіювача шкоди, наявність шкоди та її розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою.

Водночас зі змісту ч. 2 ст. 1166 Цивільного кодексу України¹ вбачається, що цивільне законодавство в деліктних зобов'язаннях передбачає презумпцію вини заподіювача шкоди, яка полягає в тому, що наявність вини заподіювача шкоди не підлягає доведенню позивачем, а саме відповідач повинен довести, що в його діях відсутня вина у заподіянні збитків, а з урахуванням наведеної постанови Великої Палати Верховного Суду, спростування цієї вини є процесуальним обов'язком її заподіювача.

Відповідні висновки Верховного Суду, крім зазначеної постанови, щодо застосування ч. 2 ст. 1166 ЦК та презумпції вини заподіювача шкоди містяться, зокрема, й у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 23.01.2018 у справі № 753/7281/15-ц та у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18.

Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 76 Господарського процесуального кодексу України).

Здебільшого з огляду на заявлені позивачем предмет і підстави позову предметом доказування у цій категорії справ є:

1) персональний склад органів управління банку на момент ухвалення рішень про вчинення сумнівних правочинів або протиправної бездіяльності; періоди перебування на посадах кожного з відповідачів; належність відповідачів до керівників банку; наявність у відповідачів статусу посадової особи акціонерного товариства, пов'язаної з банком особи;

2) факт ухвалення рішення органом управління банку про вчинення сумнівного правочину або факт протиправної бездіяльності, персональний склад органу на момент ухвалення такого рішення/бездіяльності, результати голосування кожного члена (за, проти, утримався); інші фактичні обставини ухвалення/неухвалення рішення, на підставі яких документів (наданих контрагентом та внутрішніх документів банку) ухвалювалося/або не було ухвалено рішення, чи була дотримана внутрішня процедура банку щодо погодження таких рішень, хід обговорення;

3) факт вчинення банком сумнівного правочину (укладення договору) або ж невчинення необхідних дій чи неприйняття необхідних рішень;

4) факт виконання банком сумнівного правочину (перерахування/отримання коштів, передання/отримання майна чи майнових прав);

5) факти протиправної поведінки або протиправної бездіяльності відповідачів (недотримання законодавства про банківську діяльність, нормативів діяльності банку, індивідуальних приписів Національного Банку України, обставини, що підтверджують невиваженість інвестиційної політики та ризикованість кредитної політики банку, відсутність у банку ефективної системи запобігання ризикам, порушення відповідачами фідуціарних обов'язків, дії відповідачів усупереч інтересам банку тощо);

6) збитки банку від конкретних дій (внаслідок вчиненого правочину: балансова вартість активу на дату початку виведення банку з ринку, розмір грошових коштів, фактично стягнутих за рішенням суду та включених до ліквідаційної маси, оціночна вартість активу, визначена незалежним оцінювачем у процедурі ліквідації, вартість продажу такого активу в процесі ліквідації банку) або ж внаслідок бездіяльності та їх причини;

7) розмір недостатності майна банку для розрахунків з кредиторами (як мінімальний розмір збитків банку та шкоди, завданої кредиторам банку невиваженою інвестиційною політикою, ризикованою кредитною діяльністю, бездіяльністю відповідачів, що призвело до неплатоспроможності та ліквідації банку.

Аналогічні висновки містяться у постановках Верховного Суду від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18 та від 25.07.2022 у справі № 922/2860/18, від 27.09.2022 у справі № 904/3864/21.

Крім того, як зазначено вище, відповідачі мають довести відсутність своєї вини у завданні шкоди, а суд — дослідити обставини наявності / відсутності вини відповідачів у її заподіянні.

У ч. 1 ст. 614 ЦК зазначено, що особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання.

Таким чином, виною є невжиття особою всіх належних від неї заходів для запобігання заподіяння шкоди («поведінкова концепція вини»).

¹ Далі за текстом — ЦК.

Важливим у цій категорії справ є положення норм ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність», які мають застосовуватися до спірних правовідносин.

Наведені норми Закону за своєю правовою природою містять як норми матеріального, так і норми процесуального права, про що, зокрема, зазначено у практиці Верховного Суду, зокрема, у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18 та у постанові від 28.10.2021 у справі № 910/9851/20.

До норм матеріального права належать норми, які визначають коло осіб, що можуть бути притягнуті до відповідальності, підстави такої відповідальності та її розмір. Тоді як до процесуальних норм належать норми, які визначають порядок притягнення особи до відповідальності.

Порядок дій позивача як ліквідатора банку, у тому числі вжиття заходів, спрямованих на задоволення вимог кредиторів банку, що ліквідується, шляхом звернення з вимогами про відшкодування шкоди до пов'язаних з банком осіб, а у випадку їх невиконання — до суду, є процесуальною, процедурною нормою.

Відповідно до правовідносин, у яких бере участь Фонд як ліквідатор неплатоспроможного банку (виявлення недостатності майна для розрахунків з кредиторами, виявлення нікчемних і сумнівних правочинів, протиправної діяльності пов'язаних з банком осіб, збитків, звернення з вимогами до пов'язаних з банком осіб, звернення з позовом до суду) мають застосовуватись редакції ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та ст. 58 Закону України «Про банки та банківську діяльність», що були чинними станом на момент вчинення Фондом відповідних дій, з урахуванням вимог ст. 58 Конституції України і винятку, визначеного у п. 5 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 13.05.1997 № 1-зп/1997.

До прикладу, якщо спірні рішення або бездіяльність відповідачів мали місце у період часу з 2014 по 2016 роки, то має застосовуватися редакція ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка була чинною у кожен конкретний період часу.

Для розуміння різниці згідно з ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», у редакції станом на лютий 2014 року, яка була чинною до липня 2015 року, а саме до внесення змін Законом від 16.07.2015 № 629, що набрав чинності 12.08.2015, Фонд має право звернутися з вимогою до власників істотної участі, контролерів та керівників банку про задоволення за рахунок їх майна частини вимог кредиторів банку в разі, якщо дії чи бездіяльність таких осіб призвели до понесення банком збитків та/або завдання шкоди інтересам вкладників та інших кредиторів банку. У разі отримання Фондом відмови у задоволенні таких вимог або невиконання вимоги у строк, встановлений Фондом, Фонд має право звернутися до суду з вимогою про стягнення майна з таких осіб для задоволення вимог кредиторів.

А вже в редакції цієї норми Закону з 12.08.2015 Фонд або уповноважена особа Фонду у разі недостатності майна банку звертається до *пов'язаної з банком особи*, дії або бездіяльність якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди, та/або пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо чи опосередковано отримала майнову вигоду, з вимогою про відшкодування шкоди, заподіяної банку. У разі отримання відмови у задоволенні таких вимог або невиконання вимоги у строк, установлений Фондом або уповноваженою особою Фонду, Фонд звертається з такими вимогами до суду.

Відповідно до ч. 3 — 6 ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність», у редакції, чинній станом на лютий 2014 року, учасники банку відповідають за зобов'язаннями банку згідно із законами України та статутом банку. Власники істотної участі зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку. Власники істотної участі, керівники банку (крім керівників відокремлених підрозділів банку) за фіктивне банкрутство, доведення до банкрутства або приховування стійкої фінансової неспроможності банку несуть відповідальність. На власників істотної участі та керівників банку за рішенням суду може бути покладена відповідальність за зобов'язаннями банку в разі віднесення банку з їх вини до категорії неплатоспроможних, а терміни «істотна участь», «контролер», «учасники банку» визначалися ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Частина 1 ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність», у редакції Закону № 218 від 02.03.2015,

визначала, що для цілей цього Закону пов'язаними з банком особами є:

- 1) контролери банку;
- 2) особи, які мають істотну участь у банку, та особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю у банку;
- 3) керівники банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів банку;
- 4) споріднені та афілійовані особи банку, у тому числі учасники банківської групи;
- 5) особи, які мають істотну участь у споріднених та афілійованих особах банку;
- 6) керівники юридичних осіб та керівники банків, які є спорідненими та афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб;
- 7) асоційовані особи фізичних осіб, зазначених у пп. 1 — 6 цієї частини;
- 8) юридичні особи, в яких фізичні особи, зазначені в цій частині, є керівниками або власниками істотної участі;
- 9) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини.

Положення ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначає порядок притягнення особи до відповідальності, встановлює, що для звернення Фонду або уповноваженої особи Фонду із позовом про відшкодування збитків необхідною умовою є недостатність майна банку для розрахунків з кредиторами.

Відповідно до ч. 2 ст. 89 Господарського кодексу України посадові особи відповідають за збитки, завдані ними господарському товариству. Відшкодування збитків, завданих посадовою особою господарському товариству її діями (бездіяльністю), здійснюється у разі, якщо такі збитки були завдані встановленими цією нормою діями або бездіяльністю.

У ст. 63 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 43 Закону України «Про банки і банківську діяльність» закріплені обов'язки органів юридичної особи (посадових осіб) діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно, розумно та не перевищувати своїх повноважень, а також відповідальність за їх порушення (фідуціарні обов'язки).

Відповідно до висновків Великої Палати Верховного Суду, які викладені у постанові від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18, при вирішенні питання про притягнення до відповідальності посадових осіб банку, суд також має встановити, чи дотримались такі посадові особи своїх фідуціарних обов'язків, а саме: чи діяли вони добросовісно, розумно та чи не перевищували своїх повноважень.

Визначення терміна «фідуціарний обов'язок» міститься у Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, схвалених постановою Правління Національного банку України № 98 від 28.03.2007, які були чинними до прийняття Національним банком України рішення № 814-рш від 03.12.2018, як обов'язок діяти якнайкраще в інтересах іншої особи, з урахуванням інтересів банку (тобто всіх його акціонерів і клієнтів), а не з особистих (приватних) інтересів.

Верховний Суд у постанові від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18 зазначив, що акти рекомендаційного характеру можуть бути застосовані судами при оцінці дій/бездіяльності відповідачів у цій категорії справ, оскільки регулювання діяльності банків здійснювалося тривалий час не тільки наведеними вище Методичними рекомендаціями, але й Принципами корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (далі — ОЕСР), ухваленими на засіданні Ради ОЕСР у 1999 році, які закріплювали певний стандарт належної поведінки посадових осіб банків, який характеризується підвищеними вимогами до добросовісності та розумності, виваженості дій та прийняття рішень при веденні господарської діяльності, з урахуванням інтересів юридичної особи.

Аналогічні положення містяться у статті 92 Цивільного кодексу України, згідно з якою особи, які виступають від імені юридичної особи, зобов'язані діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно.

Висновки Верховного Суду щодо застосування ст. 92 ЦК, викладені у постановах Великої Палати Верховного Суду від 22.10.2019 у справі № 911/2129/17, від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18, постановах Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.12.2018 у справі № 910/21493/17, від 21.07.2021 у справі № 910/12930/18, підтверджують те, що з урахуванням довірчого характеру відносин між господарським

товариством та його посадовою особою (зокрема, директором чи генеральним директором) протиправна поведінка посадової особи може виражатись не лише в невиконанні нею обов'язків, прямо встановлених установчими документами товариства, чи перевищенні повноважень при вчиненні певних дій від імені товариства, а й у неналежному та недобросовісному виконанні таких дій без дотримання меж нормального господарського ризику, з особою заінтересованістю чи при зловживанні своїм розсудом, прийнятті очевидно необачних чи марнотратних рішень.

Оскільки головною метою фидуціарних обов'язків є необхідність забезпечення економічного розвитку підприємства, а відповідно недотримання таких базових обов'язків може призвести до завдання шкоди підприємству і зобов'язання її відшкодувати, то при застосуванні статті 92 Цивільного кодексу України у цій категорії справ суд буде оцінювати не лише формальну сторону питання — дотримання посадовою особою всіх положень законодавства, статуту, рішень загальних зборів учасників/акціонерів тощо, а й добросовісність, розумність дій навіть за умови, якщо посадова особа формально виконала всі вимоги законодавства та установчих документів товариства.

Важливим елементом доказування наявності складу правопорушення є і причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та завданою шкодою, який полягає у тому, що:

- 1) протиправна поведінка завжди передуює в часі шкідливому результату, що настав;
- 2) шкідливий результат є наслідком саме цієї протиправної поведінки.

Тобто слід довести, що протиправна дія чи бездіяльність заподіювача є причиною, а шкода, яка завдана особі, — наслідком такої протиправної поведінки.

Протиправна поведінка особи тільки тоді є причиною шкоди, коли вона прямо (безпосередньо) пов'язана зі збитками. Непрямий (опосередкований) зв'язок між протиправною поведінкою і збитками означає лише, що поведінка оцінюється за межами конкретного випадку і, відповідно, за межами юридично значимого зв'язку.

Згідно з ч. 2 ст. 1166 ЦК особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Відповідно до ч. 1 ст. 614 ЦК особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності

її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання.

Відтак виною є невжиття особою всіх належних від неї заходів для запобігання заподіяння шкоди.

Суди неодноразово у своїх рішеннях зазначали, що положення законодавства, зокрема ст. 92, 1166 ЦК, ст. 89 ГК, ст. 63 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 37, 39, 40, 42, 43, 44 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» презюмують солідарну відповідальність органів юридичної особи за шкоду, заподіяну юридичній особі порушенням обов'язків щодо її представництва. Неправомірність їх поведінки може полягати як у вчиненні певних дій, так і в їх невчиненні, тобто бездіяльності, оскільки неплатоспроможність банку може бути наслідком як активних дій учасників, органів управління банку (ухвалення рішень, підписання договорів, спрямованих на купівлю облігацій) чи їх пасивної бездіяльності або ж мати інші причини.

Тривалий час неоднозначними були питання, чи можуть бути заявлені Фондом позовні вимоги до пов'язаних з банком осіб предметом розгляду в межах однієї судової справи, однак врешті-решт судова практика свідчить про те, що можуть, адже у випадку завдання шкоди банку діями його посадових осіб, внаслідок чого настала неплатоспроможність банку, які несуть солідарну відповідальність перед банком як члени органу (органів) управління, повний склад правопорушення можна встановити лише шляхом системного аналізу всієї сукупності дій чи бездіяльності посадових осіб, у тому числі дослідження проведених банківських операцій та їх вплив на фінансове становище банку в цілому. Операції банку та їх наслідки для його платоспроможності недоцільно і складно розглядати окремо.

Відповідь на запитання, які ж докази можуть свідчити про те, що власники істотної участі, керівник, члени ради, члени виконавчого органу, посадові особи іншого органу управління вжили заходів для запобігання ризиковій діяльності, міститься й у постанові Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 910/15260/18, в якій, зокрема, зазначено, що глава 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачає,

що доказами виконання свого обов'язку вживати своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку можуть бути дані, які підтверджують обставини, що власники істотної участі, керівник, члени ради, члени виконавчого органу, посадові особи іншого органу управління вжили заходів для запобігання ризиковій діяльності; для недопущення в діяльності банку ознак, наявності яких є підставою для висновку НБУ про провадження банком ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, зокрема, через вплив на управління чи діяльність юридичної особи (у тому числі шляхом ухвалення рішень про винесення на розгляд загальних зборів учасників банку питання ризикової діяльності); відновлення платоспроможності банку; встановлення осіб, відповідальних за ризикову діяльність тощо.

У випадку надання відповідачами суду належних доказів вчинення уповноваженими особами банку заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації в банку, якими можуть бути, наприклад: прийняття програм капіталізації, фінансового оздоровлення банку, врахування рекомендацій і вказівок Національного банку України, планів збільшення капіталу банку, планів скорочення кредитів, вжиття комплексу заходів щодо перегляду власних витрат, оптимізації структури персоналу банку; вжиття заходів додаткового забезпечення,

судом може бути визнано відсутність правових підстав для відшкодування (стягнення) шкоди, заподіяної банку протиправними діями, бездіяльністю пов'язаних з банком осіб, в яких введена тимчасова адміністрація чи вже запроваджена процедура ліквідації.

Відповідь на запитання про те, яким чином визначити шкоду у цій категорії справ, містить згадуване вище рішення Великої Палати Верховного Суду від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18.

Так, якщо банку заподіяно шкоди не шляхом вчинення окремо визначених дій (бездіяльності), що мали наслідком знищення або пошкодження конкретної речі, втрату конкретних доходів чи подібні наслідки, а шляхом недотримання вимог законодавства, невжиття своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку тощо, що призвело до зниження чистих активів банку, порушення нормативів, зокрема ліквідності та втрати банком стану платоспроможності, то розмір шкоди, завданої банку, оцінюється розміром недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів, якщо не доведений більший розмір шкоди. Тобто у цьому разі розмір недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів є мінімальною оцінкою шкоди, завданої банку.

ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ У СПАДЩИНІ З УРАХУВАННЯМ ВІДНОСИН МІЖ СПАДКОЄМЦЕМ І СПАДКОДАВЦЕМ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині, що полягає у пропорційному зменшенні частки спадкоємця. Ця проблема є дійсно актуальною, оскільки для того, щоб цей розмір був зменшений судом з урахуванням відносин між спадкоємцями і спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення, позивач повинен довести суду та підтвердити належними і допустимими доказами підстави такого зменшення. Але виникає запитання: як підтвердити такими доказами підстави такого зменшення. Ці питання залишаються відкритими і вимагають детального вивчення.

Статтями 1216, 1218 Цивільного кодексу України¹ передбачено, що *спадкуванням* є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися внаслідок його смерті.

За загальними положеннями про спадкування *право на спадщину виникає* в день відкриття спадщини. Вона відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини (ст. 1220, 1222, 1270 ЦК).

Стаття 1233 ЦК визначає, що *заповітом* є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Згідно з ч. 1, 2, 3 ст. 1235 ЦК *заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кількох фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами*

сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. У цьому разі ця особа не може отримати право на спадкування. Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлюється на час відкриття спадщини.

Відповідно до п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008², якщо виникнення *права на спадкування* залежить від доведення певних фактів, особа може звернутися до суду із заявою про встановлення цих фактів. Зокрема, у такому порядку суди повинні розглядати заяви про встановлення родинних відносин зі спадкодавцем, проживання з ним однією сім'єю, постійного проживання разом зі спадкодавцем

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text.

на час відкриття спадщини, прийняття спадщини, яка відкрилася до 01.01.2004 тощо.

Згідно з вимогами ч. 1 і 2 ст. 1268 ЦК спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її. Не допускається прийняття спадщини з умовою чи із застереженням.

Відповідно до ч. 1 ст. 1269 ЦК спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах — уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини.

Частиною 1 ст. 1270 ЦК визначено, що для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Правила ст. 1276 ЦК щодо *спадкової трансмісії* стосуються випадків, коли спадкоємець помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти.

Згідно з ч. 3 ст. 1296 ЦК відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Виникнення у спадкоємця права на спадщину пов'язується з її прийняттям і вважається, що вона належить спадкоємцю з часу *відкриття спадщини*.

Свобода спадкового розпорядження обмежується правом осіб, які закликаються до спадкування незалежно від волі спадкодавця, в силу прямої вказівки закону.

Право на обов'язкову частку у спадщині врегульоване ст. 1241 ЦК, частиною першою якої передбачено, що малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатні вдова (вдівець) і непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Право на обов'язкову частку — це суб'єктивне майнове право окремих спадкоємців першої черги (ст. 1261 ЦК) отримати певну частку у спадщині, незалежно від змісту заповіту.

До обов'язкової частки у спадщині *зараховується вартість* речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку, а також вартість інших речей і майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця.

Будь-які *обмеження та обтяження*, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка *перевищує його обов'язкову частку*.

За згодою особи, яка має право на обов'язкову частку у спадщині, належна їй частка визначається з майна, не охопленого заповітом. У разі незгоди ця частка визначається з усього складу спадщини.

При визначенні *розміру обов'язкової частки* у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги, увесь склад спадщини, зокрема, право на вклади в банку (фінансовій установі), щодо яких вкладником було зроблено розпорядження на випадок своєї смерті, вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, про що також зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 7.

Відповідно до ч. 1 ст. 1241 ЦК розмір обов'язкової частки у спадщині *може бути зменшений судом з урахуванням відносин* між цими спадкоємцями і спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення.

При *вирішенні спорів про зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині* встановленню та оцінюванню судом підлягає характер відносин між спадкодавцем і спадкоємцем, інші обставини, що мають істотне значення. Зокрема, ними може вважатися тривала відсутність спілкування між спадкодавцем і спадкоємцем, неприязні стосунки, зумовлені *аморальною поведінкою* спадкоємця, тощо.

За змістом ст. 1296 ЦК спадкоємець, який прийняв спадщину, може отримати *свідоцтво про право на спадщину*. Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Згідно з ч. 1 ст. 1297 ЦК спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса або в сільських населених пунктах — до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.

Статтею 392 ЦК передбачено, що власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Зі змісту цієї статті вбачається, що право власності спадкоємця на спадкове майно підлягає захисту в судовому порядку шляхом його визнання у разі, якщо таке право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності, тобто передумовою для застосування ст. 392 ЦК є відсутність іншого, окрім судового, шляху для відновлення порушеного права.

Відтак визнання права в судовому порядку є винятковим способом захисту, що має застосовуватися, якщо існують перешкоди для оформлення спадщини у нотаріальному порядку, у зв'язку з чим виникає цивільно-правовий спір.

Розглянемо приклад судової практики щодо *зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині*³.

У серпні 2020 р. ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Сумської міської ради, в якому просить *установити факт, що має юридичне значення, а саме те, що ОСОБА_3, який помер, є його рідним батьком; визнати за ОСОБА_1 право власності на 1/4 частину квартири загальною площею 57,88 кв. м, житловою площею 38,8 кв. м у порядку спадкування після смерті батька ОСОБА_3*.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що після смерті ОСОБА_3 *відкрилася спадщина*, яка складалася із квартири. За життя батько *склав заповіт на користь його сестри ОСОБА_4*, за якою рішенням Ковпаківського районного суду м. Суми від 07.04.2020 визнане право власності на 3/4 частини зазначеної квартири у порядку спадкування після смерті ОСОБА_3. На час відкриття спадщини *позивач досяг пенсійного віку* та відповідно до ст. 1241 ЦК має право на спадкування половини частки, яка належала йому в разі спадкування за законом незалежно від змісту заповіту.

04.06.2020 ухвалено постанову про *відмову у вчиненні нотаріальної дії*, оскільки виявлені певні *відмінності стосовно зазначеного об'єкта нерухомого майна*, зокрема, у свідоцтві про право власності на житло, виданому Виконавчим комітетом Сумської міської ради народних депутатів Сумської області 20.04.1993, форма власності зазначена як *спільна сумісна*, рядок відомостей про власників містить інформацію щодо однієї особи — ОСОБА_3, а зміст довідки Департаменту забезпечення ресурсних платежів СМР від 19.11.2019 свідчить про те, що право власності на квартиру зареєстроване за ОСОБА_3 та ОСОБА_5.

Крім того, в документах, що *підтверджують факт смерті спадкодавця* та родинні відносини зі спадкоємцем, нотаріусом виявлені розбіжності в ідентифікуючих даних, у написанні прізвищ і по батькові спадкодавця та спадкоємця, а саме: у свідоцтві про смерть прізвище та по батькові спадкодавця зазначені ОСОБА_6 та ОСОБА_7, у свідоцтві про народження позивача прізвище батька та його по батькові зазначені ОСОБА_6 та ОСОБА_8 (російською мовою), а в паспорті позивача його прізвище зазначене ОСОБА_9.

Відтак 1/4 частка квартири залишається не успадкованою, нотаріусом відмовлено у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом (обов'язкова частка), що стало підставою для звернення до суду з позовом.

Ухвалою суду від 31.08.2020 позовну заяву ОСОБА_1 прийнято до розгляду. 11.01.2021 до суду надійшла зустрічна позовна заява ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині.

Зважаючи на *аморальну поведінку ОСОБА_1* по відношенню до свого батька, який *самоусунувся від його утримання, догляду, матеріальної підтримки*, яку потребував ОСОБА_3, оскільки був літньою, хворою людиною, не спілкувався з ним і залишив його *напризволяще*, а весь тягар утримання, догляду, матеріальної допомоги, лікування, створення комфортних умов життя покійного батька несли ОСОБА_4, яка також хворіла на тяжку хворобу, розмір обов'язкової частки у спадщині після смерті діда — ОСОБА_3, на яку має право ОСОБА_1, підлягає зменшенню до 1/12 частини відповідно до ч. 1 ст. 1241 ЦК.

Заслухавши учасників та дослідивши матеріали справи, суд дійшов таких висновків.

Постановою заступника завідувача Сумської міської державної нотаріальної контори від 04.06.2020 за № 3405/02-31 відмовлено ОСОБА_1 у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом (обов'язкова частка) на майно, що належало померлому ОСОБА_3, *з підстав неможливості встановлення факту кровного споріднення між ОСОБА_1 та ОСОБА_3*, та неподання необхідних для вчинення нотаріальних дій документів, що підтверджують право власності на майно.

Аналіз наданих доказів у сукупності дозволяє суду дійти висновку про те, що *розбіжності між прізвищами позивача «ОСОБА_9» та його батька — померлого «ОСОБА_6» виникли в результаті помилкового перекладу прізвища з російської мови українською*

³ Рішення Ковпаківського районного суду м. Суми від 26.05.2022. Справа № 592/9845/20. URL: reestr.court.gov.ua/Review/104525645.

та допущення описки в написанні прізвищ і по батькові у свідоцтві про народження позивача «ОСОБА_8» замість «ОСОБА_7» при складанні відповідних актових записів. У зв'язку з визнанням відповідачкою зазначених обставин суд вважає доведеним факт родинних відносин між позивачем ОСОБА_1 та ОСОБА_3, а саме те, що *позивач є його рідним сином*.

Зважаючи на те, що встановлення зазначеного факту необхідне позивачу для реалізації своїх спадкових прав після смерті батька, а встановити цей факт у *позасудовому порядку неможливо*, суд доходить висновку про необхідність задоволення позовних вимог у частині встановлення факту, який має юридичне значення, а саме того, що ОСОБА_3, який помер, є *рідним батьком ОСОБА_1*.

Відповідно до свідоцтва про право власності на житло воно належить на праві приватної спільної сумісної власності ОСОБА_3. З довідки Департаменту забезпечення ресурсних платежів СМР від 19.11.2019 вбачається, що квартира зареєстрована на праві власності за ОСОБА_3 та ОСОБА_5.

За життя ОСОБА_3 09.02.1996 склав *нотаріально посвідчений заповіт*, за яким на випадок своєї смерті все належне йому майно заповів своїй доньці ОСОБА_4. Отже, ОСОБА_3 помер. Після його смерті відкрилася спадщина, до складу якої увійшла квартира, а також земельна ділянка.

З копії спадкової справи № 131/2019, заведеної після смерті ОСОБА_3 та наданої на запит суду, вбачається, що у шестимісячний строк після смерті ОСОБА_3 позивачем за первісним позовом у справі ОСОБА_1 була подана заява до нотаріальної контори, згідно з якою останній *приймає спадщину за законом (обов'язкова частка)*. Також із заявою про прийняття спадщини за заповітом після смерті ОСОБА_3 звернулася донька померлого ОСОБА_4 — матір відповідачки за первісним позовом, позивачки за зустрічним — ОСОБА_2.

Батьками ОСОБА_4 записані ОСОБА_3 та ОСОБА_5, яка після укладення шлюбу змінила прізвище на ОСОБА_4, що підтверджується копією свідоцтва про шлюб.

13.03.2020 державний нотаріус видала ОСОБА_4 *свідоцтво про право на спадщину* за заповітом на 3/4 частки земельної ділянки загальною площею 0,0709 га

для індивідуального садівництва. Рішенням Ковпаківського районного суду м. Суми від 07.04.2020 у справі № 592/665/20⁴ *встановлено факт належності* на праві приватної власності ОСОБА_3, який помер, у порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_5, яка померла, квартири; *визнано за ОСОБА_4 право власності* на 3/4 частини квартири, в порядку спадкування після смерті батька ОСОБА_3, який помер.

Судом встановлено, що єдиним спадкоємцем ОСОБА_3, який прийняв спадщину, є його донька, — ОСОБА_4. Водночас, крім ОСОБА_4, спадкоємцем ОСОБА_3 першої черги за законом є його син — позивач за первісним позовом у справі ОСОБА_1, який має право на обов'язкову частку у спадщині після смерті ОСОБА_3, незалежно від змісту заповіту, як неприцездатний син, якому на час відкриття спадщини виповнилося 72 роки.

Відтак із часу відкриття спадщини ОСОБА_1 належить 1/4 частина (половину частки, яка належала б йому в разі спадкування за законом) нерухомого майна, а саме квартири.

Разом з тим оформити свої спадкові права позивач за первісним позовом *не має змоги через виявлені певні відмінності* стосовно зазначеного об'єкта нерухомого майна. Зокрема, у свідоцтві про право власності на житло, виданого Виконавчим комітетом Сумської міської ради народних депутатів Сумської області 20.04.1993, *форма власності зазначена як спільна сумісна*, рядок відомостей про власників містить інформацію щодо однієї особи — ОСОБА_3, а зміст довідки Департаменту забезпечення ресурсних платежів СМР від 19.11.2019 свідчить про те, що право власності на квартиру зареєстроване за ОСОБА_3 та ОСОБА_5.

При цьому суд виходить із того, що рішенням Ковпаківського районного суду м. Суми від 07.04.2020 у справі № 592/665/20 встановлено факт належності на праві приватної власності ОСОБА_3, який помер, у порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_5, яка померла, а виявлені нотаріусом розбіжності у правовстановлюючих документах *не є перешкодою* для реалізації позивачем права на прийняття спадщини після смерті батька ОСОБА_3.

Оскільки судом встановлено, що *позивач не в змозі отримати у нотаріуса свідоцтво про право*

⁴ Рішення Ковпаківського районного суду м. Суми від 07.04.2020. Справа № 592/665/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/88616554.

на спадщину за законом на зазначене спадкове майно, іншого способу захисту своїх спадкових прав, *окрім судового, у нього немає*, тому суд вважає позовні вимоги ОСОБА_1 про визнання права власності на 1/4 частину квартири в порядку спадкування після смерті батька ОСОБА_3 *обґрунтованими і такими, що підлягають задоволенню*.

Аналіз ч. 1 ст. 1241 ЦК дає підстави для висновку, що, заявляючи вимоги про зменшення розміру обов'язкової частки, позивач *повинен довести* суду та підтвердити належними і допустимими доказами підстави такого зменшення, зокрема, відсутність або негативний характер відносин між спадкоємцями і спадкодавцем, неприязні стосунки у зв'язку з аморальною поведінкою спадкоємця тощо.

Судовим розглядом було встановлено, що у квартирі зареєстровані ОСОБА_3 та ОСОБА_4.

Аналізуючи *пояснення свідків*, частина яких перебуває в родинних і дружніх стосунках із позивачкою за зустрічним позовом ОСОБА_2 та її матір'ю ОСОБА_4, зі спадкодавцем *постійно не мешкали*, зазначали про відсутність спілкування між спадкодавцем і відповідачем за зустрічним позовом, а частина наголошували про його наявність, вони не надають суду можливість дійти *однозначного та беззаперечного висновку про негативний характер взаємовідносин* між спадкодавцем ОСОБА_3 і відповідачем за зустрічним позовом ОСОБА_1 чи тривалої відсутності будь-якого спілкування між ними.

Крім того, зазначені вище *докази не підтверджують*, що припинення спілкування між відповідачем за зустрічним позовом та ОСОБА_3 протягом останніх років життя спадкодавця було зумовлене поведінкою самого відповідача, а не наявністю інших обставин, як то вікові зміни і наявність певних розладів здоров'я ОСОБА_3, за яких він вже не впізнавав близьких йому людей, віком і незадовільним станом здоров'я самого ОСОБА_1.

Самі по собі обставини того, що ОСОБА_4 мешкала з 2015 року разом із батьком ОСОБА_3 та забезпечувала його догляд, лікування, створення комфортних умов життя, за відсутності будь-яких фактів її звернення до відповідача за зустрічним позовом про надання допомоги у цьому не можуть свідчити про такі неприязні стосунки між спадкодавцем і ОСОБА_1

та ухилення останнього від надання допомоги, які б могли стати підставою для зменшення його частки у праві на спадщину.

Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Таким чином, у судовому засіданні *не знайшов підтвердження факт відсутності або негативно-го характеру відносин* між відповідачем ОСОБА_1 і спадкодавцем ОСОБА_3, наявність неприязних стосунків між ними у зв'язку з аморальною поведінкою відповідача, ухилення відповідача за зустрічним позовом від надання допомоги батькові, тому відсутні підстави для зменшення обов'язкової частки ОСОБА_1 у спадщині.

Не погоджуючись із рішенням суду, позивач подав *апеляційну скаргу*.

Колегія суддів погодилася з висновками місцевого суду, оскільки вони відповідають обставинам справи і суд дійшов їх, правильно встановивши фактичні обставини справи, з дотриманням норм матеріального та процесуального права.

ОСОБА_2 є *донькою померлої ОСОБА_4 та не є спадкоємцем* після свого діда ОСОБА_3. Отже, ОСОБА_2 має право в порядку спадкування після своєї матері ОСОБА_4 на належне померлій майно. Ураховуючи, що ОСОБА_4 за життя *оформила свої спадкові права на належне померлому батьку майно* — квартиру та земельну ділянку в садовничому товаристві, саме в розмірі частини, з урахуванням обов'язкової частки у спадщині непрацездатного сина спадкодавця ОСОБА_1, її донька ОСОБА_2 має право на спадкування тільки зазначеної частки, яка належала померлій ОСОБА_4 на час відкриття спадщини, оскільки остання за життя оформила свої спадкові права і *не ставила питання про зменшення обов'язкової частки свого брата ОСОБА_1*.

Доводи апеляційної скарги з посиланням на поведінку ОСОБА_1 по відношенню до свого батька колегія суддів відхиляє, оскільки встановлення зазначених обставин не має правового значення для вирішення цієї справи.

Таким чином, доводи апеляційної скарги не спростовують висновки суду і не містять нових даних, які б давали підстави для скасування чи зміни ухваленого рішення⁵.

⁵ Постанова Сумського апеляційного суду від 26.07.2022. Справа № 592/9845/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105432213.

Позиція Верховного Суду⁶.

Ураховуючи вищевикладене, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про задоволення позову ОСОБА_1, встановлення факту, що має юридичне значення, а саме, що ОСОБА_3, який помер, є рідним батьком ОСОБА_1, та визнання за останнім права власності на 1/4 частину спірної квартири в порядку спадкування за законом після смерті батька ОСОБА_3.

Що стосується зустрічного позову про зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині та визнання права власності, то у постанові Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі № 373/2054/16-ц⁷ викладено правовий висновок про те, що *встановлення обставин справи*, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Якщо *порушень порядку надання та отримання доказів у суді першої інстанції апеляційним судом не встановлено*, а оцінка доказів зроблена як судом першої, так і судом апеляційної інстанцій, то суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів.

Касаційну скаргу представника ОСОБА_2 — адвоката суд *залишив без задоволення*, а рішення Ковпаків-

ського районного суду м. Суми від 26.05.2022 та постанову Сумського апеляційного суду від 26.07.2022 — без змін.

Таким чином, робимо висновки:

По-перше, *спір у цій справі стосувався саме зменшення обов'язкових часток у спадщині*, і суд першої інстанції вирішив спір саме в межах заявлених у суді позовних вимог, зокрема відмовив у їх задоволенні з підстав *недоведення обставин*, на які посилався позивач на їх обґрунтування.

По-друге, оскільки розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями і спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення, то, заявляючи подібні вимоги, позивач повинен довести суду та *підтвердити належними і допустимими доказами* підстави такого зменшення, зокрема, відсутність або негативний характер відносин між спадкоємцями і спадкодавцем, відсутність спілкування між спадкодавцем і спадкоємцем, неприязні стосунки у зв'язку з аморальною поведінкою спадкоємця тощо.

⁶ Постанова Верховного Суду від 18.01.2023. Справа № 592/9845/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108627772.

⁷ Постанова Верховного Суду від 16.01.2019. Справа № 373/2054/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79382745.

ЩО ТАКЕ АЛІМЕНТИ ТА З ЧИМ ЇХ «ІДЯТЬ»?

Юлія Кріцина, адвокат

Давайте спробуємо розібратися, чи завжди це холодне блюдо, яке подають на-останок, чи це — аперитив, який смакує до основної справи. Так що ж таке аліменти?

Аліменти від латинського «*alimentum*» — харчі, продовольство.

Відповідно до ст. 180 Сімейного кодексу України¹ батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття, тобто до 18 років.

Це вид зобов'язання з утримання у визначених законом випадках одним членом сім'ї інших, які потребують цього.

Якщо ми звуємо перелік осіб, на яких поширюється право на отримання аліментів до дітей, то отримаємо визначення аліментів, як щомісячної виплати на утримання дитини від того з батьків, хто проживає окремо (від дитини).

Почнемо з того, хто ж саме має право на отримання аліментів?

Право на отримання аліментів мають:

- неповнолітні діти;
- дружина під час вагітності та у разі проживання з нею дитини;
- той з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід;
- батьки;
- один із подружжя під час шлюбу;
- один із подружжя після розірвання шлюбу;
- жінка/чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою.

Окрім того, існує обов'язок батьків сплачувати **аліменти на повнолітню дитину до досягнення нею 23 років за умови, що та потребує матеріальної допомоги** у зв'язку з непрацездатністю **або продовжує навчання**, а батьки мають можливість надати таку допомогу. Для цього необхідно звернутися до суду після того, як дитині виповниться 18 років, у разі продовження дитиною навчання. У цьому випадку необхідно дуже зважено підходити до судового процесу, бо суд буде виходити у своєму рішенні у визначенні розміру аліментів з наступних факторів: вартість навчання, місцезнаходження навчального закладу, місце та вартість проживання дитини у період навчання, вартість проїзду до навчального закладу, а також може врахувати витрати, що несе позивач (один із батьків або сама дитина) на придбання необхідних для навчання матеріалів (канцелярія, оргтехніка, підручники тощо).

Слід звернути увагу, що згідно зі ст. 141 СК батьки мають рівні права та обов'язки по догляду за дитиною, незалежно від того, були вони у шлюбі між собою чи ні. Тобто незважаючи на те, що чинним законодавством не передбачено поняття «цивільний шлюб», стягнути аліменти без шлюбу можна.

Для того, щоб стягнути **аліменти на дитину поза шлюбом**, є два шляхи. Залежать вони від того, як записаний батько у свідоцтві про народження дитини:

¹ Далі за текстом — СК.

— за згодою сторін (заява матері та батька) (згідно зі ст. 126 СК) — у цьому варіанті подається позовна заява про стягнення аліментів;

— зі слів матері (згідно зі ст. 135 СК) — у цьому випадку спочатку необхідно визнати батьківство в судовому порядку.

Стосовно порядку стягнення аліментів — то існує добровільний та судовий порядок. Оминаючи більш приємний варіант, як у добровільному порядку, що полягає у мирній домовленості між батьками щодо способу та розміру витрат на утримання спільної дитини та на підставі договору, укладеного між батьками за взаємною згодою, пропоную перейти до більш нервових ситуацій — на підставі рішення суду за позовом одержувача аліментів.

Так, право на звернення до суду за примусовим стягненням аліментів має той із батьків, з ким проживає дитина, або безпосередньо дочка, син, які продовжують навчання (стягувач) (ч. 3 ст. 181 та ч. 3 ст. 199 СК).

Для присудження аліментів стягувач має звернутися до місцевого загального суду із заявою про видачу судового наказу або із позовною заявою. Звернення до суду відбувається за правилами альтернативної підсудності, яка надає стягувачу право обрати суд, до якого він звернеться із заявою чи позовом. Так, звернутися до місцевого загального суду стягувач може як за місцем власного проживання, так і за місцем проживання платника аліментів (боржника) (ч. 1 ст. 28 Цивільного процесуального кодексу України²).

Наказне провадження є спрощеним, а тому більш швидким. Так, для видачі судового наказу необхідно 5 днів, при цьому суд розглядає справу без виклику сторін до суду. Суд вирішує справу на підставі поданих до заяви документів і за результатами розгляду видає судовий наказ — особливу форму судового рішення, що має силу виконавчого документа. Після отримання судового наказу, для виконання судового рішення стягувачу не потрібно буде отримувати додаткових документів — якщо боржник добровільно не виконуватиме рішення суду, позивач зможе пред'явити судовий наказ виконавчій службі для примусового виконання рішення суду.

Однак слід ураховувати, що заявник зможе заявити лише одну із двох чітко визначених вимог, закріплених у ч. 1 ст. 161 ЦПК:

1) вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину — 1/4, на двох дітей — 1/3, на трьох і більше дітей — 1/2 заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше 10 прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину;

2) вимогу про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі — 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Розгляд справи у порядку позовного провадження, у свою чергу, дозволяє стягнути аліменти у більшому розмірі, ніж у наказному провадженні, — у позовному провадженні відсутні максимальні граничні розміри аліментів на дитину. Розмір аліментів у порядку позовного провадження визначається судом, при цьому, присуджуючи аліменти, суд ураховує (ч. 1 ст. 182 СК України):

- стан здоров'я та матеріальне становище дитини;
- стан здоров'я та матеріальне становище платника, наявність у нього майна та майнових прав;
- наявність у платника інших осіб, що перебувають на утриманні;
- витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів;
- інші обставини, що мають істотне значення.

Разом із заявою надаються:

- копія свідоцтва про шлюб батьків (копія свідоцтва про розірвання шлюбу);
- копія свідоцтва про народження дитини;
- докази про наявність доходів у відповідача;
- документ, що підтверджує спільне проживання разом з дитиною;
- довідка з навчального закладу (подання позову про стягнення аліментів на час навчання);
- копія паспорта та ІПН позивача.

Судовий збір за такий позов платити не потрібно. Всі витрати стягуються з відповідача.

При врахуванні матеріального становища платника аліментів суд враховуватиме не лише доходи боржника, передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 № 146, але й інші види доходів платника аліментів, зокрема доходи від майна чи майнових прав.

² Далі за текстом — ЦПК.

Разом з рішенням суду, яким визначено порядок стягнення та розмір аліментів, стягувач отримує виконавчий документ, яким у позовному провадженні є виконавчий лист.

Окремо хочу наголосити, що позбавлення одного з батьків батьківських прав щодо дитини не є підставою для несплати аліментів. Так, відповідно до ч. 3 ст. 166 СК при задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд одночасно прийматиме рішення про стягнення аліментів на дитину. У разі якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від особи, позбавленої батьківських прав, суд приймає рішення про перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує матір, батька або інших законних представників дитини відкрити зазначений особистий рахунок у місячний строк з дня набрання законної сили рішенням суду.

Переходячи до етапу примусового стягнення аліментів з боржника, хочу акцентувати увагу, що відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 в Україні введено воєнний стан у зв'язку із російською військовою агресією, який продовжує діяти й сьогодні.

Законом України від 15.03.2022 № 2129, який набрав чинності 26.03.2022, було доповнено Закон України «Про виконавче провадження» рядом положень, пов'язаних із російською військовою агресією на території нашої держави.

У свою чергу, Міністерством юстиції України 1 квітня 2022 року було опубліковано роз'яснення щодо аліментних зобов'язань у період воєнного стану. Зокрема, зазначено, що тимчасово на період до припинення або скасування воєнного стану на території України припиняється звернення щодо стягнення на заробітну плату та інший дохід боржника. Однак ця норма не поширюється на рішення про стягнення аліментів, а також рішення, боржниками за якими є громадяни РФ.

Як вбачається з роз'яснення Мін'юсту, забороняється відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок російської військової агресії, у період такої окупації.

Поряд із наведеним варто звернути увагу на те, що після введення воєнного стану на території України

було здійснено ряд дій, направлених на попередження несанкціонованого доступу до державних реєстрів. До таких заходів належало і тимчасове обмеження доступу Автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру боржників, що унеможливило роботу державних та приватних виконавців. Це значно впливало на процес належного виконання проваджень щодо стягнення аліментів. На теперішній час наказом Мін'юсту від 04.04.2022 № 1310/5 «Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану» встановлено порядок відновлення доступу державних виконавців до зазначених систем та роботу реєстрів налагоджено.

Таким чином, питання стягнення аліментів під час війни не зазнало кардинальних змін, окрім виконання рішень на тимчасово окупованих територіях України державою-агресором.

Загалом, воєнний стан не мав значного впливу на порядок стягнення аліментів та, навпаки, у спеціальних нормативних актах аліменти фігурували як платіж, який здійснюється в обов'язковому порядку.

Тимчасове блокування державних реєстрів дійсно призупинило фактичне виконання уже існуючих рішень суду, але жодним чином не відміняло обов'язку здійснювати утримання дітей усіма іншими можливими способами (наприклад, шляхом сплати аліментів безпосередньо іншому із батьків).

9 червня 2022 року Міністерство юстиції України видало наказ № 2297/5, відповідно до якого визначено порядок роботи виконавчих служб, що знаходяться на окупованих територіях. Так, у разі, якщо ваша виконавча служба виїхала з окупації — можливе продовження роботи під своїм іменем на підконтрольній території або справи з окупованої виконавчої служби перепадуть на виконання до іншої служби, яку визначить Мін'юст.

Також хочу відмітити, що у разі виникнення проблеми з роботою відповідного відділу виконавчої служби через окупацію тощо, *стягувач має право звернутися зі заявою за місцем роботи платника аліментів про перерахування коштів безпосередньо на свій рахунок.* Так, змінами, прийнятими Законом України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», що набрав чинності 26.03.2022,

передбачено, що за рішеннями про стягнення аліментів підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи — підприємці, які здійснюють відрахування із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховують стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок, а у разі відсутності реквізитів рахунка стягувача — на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.

ЯК ВІДБУВАЄТЬСЯ САМ ПРОЦЕС ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ СУДУ

Після пред'явлення виконавчого документа до відділу виконавчої служби виконавець відкриває виконавче провадження та починає виконавчі дії за відкритим провадженням.

Усі свої дії виконавець здійснює шляхом винесення відповідних постанов, які реєструються та публікуються в автоматичній системі виконавчого провадження, до якої мають доступ усі сторони виконавчого провадження. Кожна сторона виконавчого провадження наділена правом контролювати та відстежувати перебіг виконання провадження, використовуючи номер виконавчого провадження, що складається з двох літер «ВП» та шести цифр, а також за допомогою ідентифікатора доступу, що є оригінальним.

Частина 2 ст. 182 СК регламентує, що розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого СК.

Мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Він визначається за умови, що батько чи мати, які проживають окремо, не мають достатньої кількості коштів, аби здійснювати більші виплати.

Мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути призначений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів.

Розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини.

Суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід) і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх сплати (ч. 3 ст. 182 СК).

Чи є максимальний розмір аліментів? ТАК.

У разі стягнення аліментів за судовим наказом, максимальна сума аліментів на одну дитину складає 10 прожиткових мінімумів для відповідного віку.

За виконавчим листом відсутнє будь-яке обмеження у максимальній сумі.

Наголошую, що Законом не передбачено звільнення платника аліментів від зобов'язання щомісячної сплати аліментів на утримання дитини в разі втрати роботи чи перебування в статусі безробітного.

У разі несплати боржником аліментів виконавець нараховує заборгованість зі сплати аліментів виходячи із середньої заробітної плати працівника для відповідної місцевості.

Разом із тим положеннями законодавства визначено систему заходів та тимчасових обмежень до боржника у разі невиконання рішень про стягнення аліментів.

Так, у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, виконавець вчиняє такі дії:

- виносить повідомлення про внесення відомостей про боржника до Єдиного реєстру боржників;
- здійснює заходи щодо звернення стягнення на майно боржника;
- надсилає стягувачу письмове роз'яснення про право на звернення до органів досудового розслідування із заявою (повідомленням) про вчинення кримінального правопорушення боржником, що полягає в ухиленні від сплати аліментів.

Статтею 164 Кримінального кодексу України³ встановлено кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх

³ Далі за текстом — КК.

або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні.

Статтею 165 КК передбачено, що злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків — карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років.

Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, — карається громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років.

У вищевказаних статтях КК під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) або на утримання непрацездатних батьків слід розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів.

Слід звернути увагу, що виключно стягувачі наділені правом звернутись до правоохоронних органів із заявою про порушення відносно боржника кримінального провадження за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, оскільки відповідно до ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України провадження може бути розпочато лише на підставі заяви потерпілого.

У разі якщо наявна заборгованість зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за 4 місяці (та 3 місяці — якщо аліменти сплачуються на утримання дитини з інвалідністю, тяжкохворої дитини), державний виконавець виносить вмотивовані постанови про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві:

- виїзду за межі України;
- керування транспортними засобами (крім випадків, визначених частиною 10 статті 71 Закону);
- користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми

властивостями металевими снарядами не смертельної дії;

- полювання.

При цьому, якщо боржником сплачено заборгованість у повному обсязі, зазначені тимчасові заходи припиняються на підставі постанов державного виконавця про скасування таких заходів або закінчення виконавчого провадження.

Звертаю увагу, що *тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України зупиняється дія постанов державних виконавців про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії* (абзац одинадцятий пункту 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»).

У разі наявності в діях боржника ознак адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (несплата аліментів), державний виконавець складає протокол про адміністративне правопорушення та надсилає його для розгляду до відповідного суду.

Несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за 6 місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від 120 до 240 годин. Повторне протягом року вчинення правопорушення тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від 240 до 360 годин.

За виконання суспільно корисних робіт порушнику нараховується плата за виконану ним роботу, яка перераховується на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби для подальшого погашення заборгованості зі сплати аліментів.

Також до боржників застосовується такий не менш дієвий захід впливу, як накладання штрафів за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів:

- за 1 рік (20 % від суми заборгованості зі сплати аліментів);

- за 2 роки (30 % від суми заборгованості зі сплати аліментів);
- за 3 роки (50 % від суми заборгованості зі сплати аліментів).

У подальшому постановою про накладення штрафу у розмірі 20 % виноситься виконавцем у разі збільшення розміру заборгованості боржника на суму, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за один рік.

При цьому суми штрафів стягуються виконавцем з боржника після погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі та перераховуються стягувачу.

Законодавством передбачена можливість зміни розміру аліментів в добровільному порядку (аліментів, установлених за домовленістю між батьками в нотаріально посвідченому договорі). При цьому зміни до нотаріально посвідченого договору оформляються письмово шляхом укладення окремого договору, який підписується сторонами та підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. А також у судовому порядку (аліментів, установлених рішенням суду або за домовленістю між батьками в нотаріально посвідченому договорі).

Також важливо розуміти та відрізнити між собою поняття розміру аліментів та способу їх стягнення.

Так, якщо аліменти стягуються у твердій грошовій сумі — вам до суду з позовом про зменшення або збільшення розміру аліментів. При цьому таке звернення може ініціювати як стягувач, так і платник аліментів.

У разі, якщо аліменти винесені у частині від усіх видів доходу (1/4, 1/3 чи інше) — вам до суду з позовом про зменшення або збільшення розміру аліментів на конкретну грошову одиницю. З таким питанням може звернутись лише стягувач.

Також, у разі неотримання аліментів стягувачі мають право на отримання тимчасової державної допомоги дітям, порядок якої регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 № 189 «Про затвердження Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме». Держава несе субсидіарний (додатковий) обов'язок щодо надання дитині матеріального забезпечення, який може виконуватись різними способами.

А ЧИ ПОТРІБНО ПЛАТИТИ АЛІМЕНТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ?

Відповідь безсумнівна — так.

У разі несплати аліментів у період війни боржнику не нараховується пеня на борг, однак борг буде зростати.

Також із приємного — до відповідальності за несплату аліментів під час воєнного стану не притягнуть.

Цікавим та регулярним є питання боржників щодо цільового використання стягувачем аліментів.

Так, наказом Міністерства соціальної політики України від 15.11.2018 № 1713 «Про затвердження Порядку здійснення органами опіки та піклування контролю за цільовим витрачанням аліментів на дитину» обов'язок здійснювати контроль, перевірку за цільовим витрачанням аліментів покладено на службу у справах дітей за місцем проживання одержувача аліментів.

Підставою для проведення інспекційного відвідування одержувача аліментів є заява платника аліментів.

Для підтвердження сплати аліментів разом із заявою платник аліментів обов'язково подає розрахунок заборгованості зі сплати аліментів за останні 12 місяців.

Інспекційне відвідування проводиться протягом 30 календарних днів з дати надходження заяви платника аліментів.

Одержувач аліментів обов'язково інформується про проведення інспекційного відвідування шляхом надсилання рекомендованого листа з повідомленням про вручення не пізніше ніж за 7 календарних днів до запланованого дня його проведення з подальшим узгодженням дати та часу візиту засобами телефонного та/або електронного зв'язку (за можливості).

У разі нецільового витрачання аліментів платник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів або про внесення частини аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України. Звернення за захистом в орган опіки й піклування не позбавляє особу права на звернення до суду. У випадку звернення з позовом у суд орган опіки й піклування припиняє розгляд поданої йому заяви.

Цікавим є питання стягнення аліментів з боржника, що помер.

Так, відповідно до позиції, викладеної в постанові Верховного Суду від 21.03.2018 у справі № 161/11682/15-ц⁴,

⁴ Див. ЄДРСР за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73156995.

за змістом ст. 194 СК від погашення заборгованості за аліментами боржника не може звільнити жодна обставина. У випадку смерті платника аліментів його спадкоємці за рахунок наявних активів спадкової маси зобов'язані погасити заборгованість за аліментами на дитину.

Зі спадкоємця можна стягнути заборгованість з аліментів спадкодавця, але при цьому зобов'язання щодо відшкодування пені, 3 % річних та інфляційних за прострочення сплати аліментів є відповідальністю боржника, не входять до складу спадщини, а тому підстав для стягнення таких штрафних санкцій зі спадкоємця боржника немає.

Боржник проживає або отримує дохід за кордоном. Чи безвихідна ситуація?

Наразі Україна є учасницею ряду двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів, які дозволяють вирішувати питання стягнення аліментів. Україна ратифікувала Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном. Процедура їх стягнення визначена Інструкцією про виконання в Україні цієї Конвенції.

Отже, для того, щоб стягнути аліменти з особи, яка проживає за кордоном, громадяни України можуть звернутися до компетентного органу іноземної країни, де проживає боржник, одним із способів:

- з клопотанням про визнання та надання дозволу на виконання рішення суду України про стягнення аліментів (якщо питання стягнення аліментів вирішувалося в Україні і є рішення суду);
- із заявою про встановлення рішення щодо аліментів.

Які кроки необхідно зробити стягувачу, щоб отримати аліменти з боржника, що перебуває за кордоном?

1. Отримати рішення суду України про стягнення аліментів.

2. Звернутися до компетентного органу (суду) іноземної держави з клопотанням про визнання та виконання рішення суду України.

3. Додати необхідні документи до клопотання.

4. Урахувати мовні особливості оформлення документів, бо документи, що направляються з України і складені українською мовою, мають бути перекладені офіційною мовою запитуваної Договірної держави або іншою мовою, яку така держава визначила як прийнятну для всієї своєї території або тієї її частини, на якій проживає боржник.

На підставі конвенцій нотаріально завірений переклад не вимагається. Достатньо, якщо переклад офіційно засвідчений перекладачем або бюро перекладів. Вимога консульської легалізації або засвідчення документів апостилем також не застосовується до документів відповідно до конвенцій.

Відповідно до умов Гаазької конвенції 2007 року, якщо переклад документів офіційною мовою запитуваної Договірної держави неможливо зробити в Україні, вони можуть бути передані Міністерством юстиції України запитуваному центральному органу без перекладу або з перекладом англійською чи французькою мовами для організації перекладу у запитуваній договірній державі. Такий переклад здійснюється лише в разі узгодження із заявником (стягувачем) порядку і умов оплати ним витрат за такий переклад.

Одним із нагальних питань, яке виникло в умовах воєнного стану, стало також питання стягнення аліментів із платників, які перебувають у Збройних Силах України.

Стягувач з цього приводу може не хвилюватися. Законодавство чітко говорить про те, що жодних обмежень щодо стягнення аліментів з військовослужбовців не встановлено.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 16.02.2022 № 122 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146» встановлено, що з військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Держспецзв'язку, Держприкордонслужби, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро, Державного бюро розслідувань, БЕБ, служби цивільного захисту та Державної кримінально-виконавчої служби, співробітників Служби судової охорони утримання аліментів провадиться з усіх видів грошового забезпечення, крім грошового забезпечення, що не має постійного характеру, та інших випадків, передбачених законом.

Однак у 2022 році відбулися певні зміни у системі виплат із доходів військовослужбовців. Якщо до цього аліменти у мобілізованих стягувалися лише за основною заробітною платою, то тепер ситуація дещо інша. Отже, згідно з постановою Кабміну від 11.11.2022 № 1263 сума виплат з військових обчислюється з:

- усіх видів грошового забезпечення, що здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України

на підставі Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»;

— інших виплат, установлених законодавством, у тому числі додаткових винагород, що виплачуються на період воєнного стану, за винятком нерегулярних чи одноразових грошових надходжень.

До грошового забезпечення військових можна віднести: оклад за призначеною у штаті посадою, за спеціальні та військові звання, надбавки за рівень та умови служби, за вислугу років тощо. Не входять до списку виплат, з яких можуть списуватись аліменти, одноразові надходження коштів, допомога на оздоровлення, компенсації, премії, виплата при звільненні з військової служби тощо. Повний перелік усіх виплат мобілізованим чітко прописаний у законодавстві.

Відтепер з військовослужбовців утримуються аліменти не лише з 30 тисяч гривень (заробітної плати), а й зі 100 тисяч гривень, так званих «бойових».

Таким чином, військовослужбовці сплачують аліменти на загальних засадах та з усіх видів грошового забезпечення (крім такого, яке не має постійного характеру).

Хочу наголосити на можливості застосування індексації розміру аліментів.

Так, відповідно до ст. 184 СК розмір аліментів, визначений судом або домовленістю між батьками у твердій грошовій сумі, щорічно підлягає індексації відповідно до закону, якщо платник і одержувач аліментів не домовилися про інше. За заявою одержувача аліментів індексація може бути здійснена судом за інший період.

Суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за десять років (ч. 2 ст. 191 СК). При цьому гроші, які стягуються за минулий час, теж мають бути проіндексовані. Виплати будуть індексуватися

окремо для кожного періоду, залежно від того, як змінювався розмір прожиткового мінімуму у кожному кварталі.

Однак Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» зупинено дію Закону України «Про індексацію грошових доходів населення», відповідна норма закріплена у п. 3 Прикінцевих положень Закону.

ДО ВІДОМА ПЛАТНИКІВ АЛІМЕНТІВ

Відповідно до ч. 1 ст. 196 СК: у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості.

Тож не уникайте можливості зробити своїй дитині приємно та вчасно і в повному обсязі сплатити аліменти на її утримання.

Підсумовуючи, хочу додати, що відповідно до ч. 2 ст. 27 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (ст. 180 СК).

Любіть своїх дітей, поважайте, та вам повернеться сторицею.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ» ТА СФЕРА ЙОГО ДІЇ

Ірина Бойко, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., доцентка, членкиня робочої групи Міністерства юстиції України із розроблення проєкту Закону «Про адміністративну процедуру», експертка проєкту EU 4 PAR

Євроінтеграційний шлях України прокладається через низку реформ у сфері публічного адміністрування, що є вкрай важливими для забезпечення прав і свобод приватних осіб.

Для європейської спільноти одним із найбільш значимих є право на належне адміністрування. Його складові, а також механізм забезпечення регламентуються законодавчими актами, які в різних країнах мають дещо відмінні назви, але узагальнено можуть бути названі законами про адміністративну процедуру.

Право на належне адміністрування закріплено у ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу від 07 грудня 2000 р.¹, його зміст зводиться до неупередженого, справедливого розгляду справи в розумний строк. Воно передбачає, зокрема: а) право кожної людини висловити свою думку, перш ніж до неї будуть застосовані заходи, які можуть спричинити несприятливі наслідки; б) право кожної людини на доступ до матеріалів справи, що її стосуються, за виключенням конфіденційних, а також професійної та комерційної таємниці; в) обов'язок адміністративних органів мотивувати прийняті рішення. Також особі гарантується відшкодування шкоди, завданої інституціями та службовцями європейської спільноти.

Крім того, низка так званих «актів м'якого права» закріплює стандарти, яких слід дотримуватися у відносинах публічної адміністрації з фізичними та юридичними особами. Найбільш значимий із них — Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про належне (добре) адміністрування² — вміщує принци-

пи, реалізація та впровадження яких у законодавство країни дозволить забезпечити вищезокреслене право особи.

В Україні ще в 1998 році було поставлено питання про необхідність розроблення й прийняття закону про адміністративну процедуру (адміністративно-процедурного кодексу) як базового нормативно-правового акта, що регламентував би відносини публічної адміністрації з фізичними та юридичними особами. Але очевидно, що брак політичної волі та, можливо, незрілість суспільства були причиною того, що попри спроби винесення на порядок денний українських законодавців цього проєкту, успіхів у його просуванні й ухваленні довгий час не спостерігалось.

І лише 17 лютого 2022 року прийнято Закон «Про адміністративну процедуру»³, 13 червня 2022 року Президент України підписав цей Закон, а згодом його було оприлюднено. **Закон вступає в силу 15 грудня 2023 року.** Це чи не перший випадок в Україні, коли вступ Закону в силу віддаляється на 18 місяців

¹ Хартія основних прав Європейського Союзу: URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.

² Про добре адміністрування: Рекомендація (2007)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 20 червня 2007 р. URL: wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site=CM.

³ Далі за текстом — ЗАП.

з моменту набуття ним чинності. Це пояснюється, як мінімум, двома причинами:

по-перше, майже 400 спеціальних законів вміщують норми про порядок прийняття адміністративних актів у тій чи іншій сфері і здебільшого вони встановлюють правила, відмінні від тих, що закріплені ЗАП, до того ж такі, що погіршують становище особи в адміністративному провадженні, а тому законодавець мусить впорядкувати спеціальне законодавство таким чином, щоб воно не вступало в протиріччя з ЗАП; за результатами експертних оцінок, 135 законів потребуватимуть гармонізації із ЗАП, *серед них такі акти, як Податковий, Митний, Земельний кодекси України, Кодекс цивільного захисту, Закони України «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» тощо. Звісно, суттєвих змін зазнає й Закон України «Про звернення громадян»;*

а по-друге, оскільки ЗАП виконуватиме роль основного закону для публічної адміністрації, стоїть *завдання навчити службовців різних рівнів застосовувати закон*, що виглядає позицією правильною та вельми державницькою, але потребуватиме для цього часу.

Закон України «Про адміністративну процедуру» ідеологічно по-новому буде регламентувати порядок прийняття публічною адміністрацією рішень по відношенню до громадян і бізнесу, адже в його зміст втілено принципи належного (доброго) адміністрування, що є традиційними для європейської спільноти. Справедливості заради, відзначимо, що низка таких ідей вже давно імплементована в українське законодавство і доволі успішно забезпечена їх дія, проте національній правовій системі ще доведеться сприйняти й інші, приміром, принцип участі особи в адміністративному провадженні та принцип гарантування правових засобів захисту, які для України є новими за юридичним змістом і наповненням.

Закон про адміністративну процедуру по праву називають основним законом (конституцією) для публічної адміністрації, адже він є базовим актом, який визначає, як діє публічна влада у відносинах із особою.

Не перебільшуючи, підкреслимо, що прийняття ЗАП є ознакою європейськості Української держави, а отже, й відданості забезпеченню й захисту прав людини. Нині всі європейські країни мають подібні закони.

А в США Акт про адміністративну процедуру становить серцевину адміністративного законодавства.

У загальних рисах Закон про адміністративну процедуру врегульовуватиме відносини між публічною адміністрацією та особою з приводу прийняття актів, якими громадянам або юридичним особам надаються права чи покладаються на них обов'язки. Такі зв'язки виникають у багатьох сферах життєдіяльності, при вирішенні великої кількості справ.

Особа з публічною адміністрацією має тісні зв'язки — більшість прав набуває чи реалізує, а обов'язків виконує, вступаючи у відносини із органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та деякими іншими суб'єктами, що здійснюють публічне адміністрування.

Для того, щоб визначити предмет регулювання ЗАП, необхідно проаналізувати низку основних категорій цього закону, з'ясувати їх змістовне наповнення.

Найважливіше положення щодо предмета регулювання ЗАП сформульовано в ч. 1 ст. 1: «цей Закон регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів».

Отже, перша значима категорія — **адміністративна справа**, розгляд і вирішення якої здійснюється на правилах ЗАП. Вона тлумачиться наступним чином: *це справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом (п. 2 ч. 1 ст. 2 ЗАП).*

Справою слід вважати питання, що належить вирішити адміністративному органу. Воно має стосуватися публічно-правових відносин. Поняття «публічний» (від лат. publicus — суспільний, народний) треба розуміти як «відкритий», «гласний», «суспільний». Публічно-правовими є відносини, в яких домінуючим є публічний інтерес, тобто потреба, важлива для держави, суспільства, територіальної громади, великої кількості осіб (дивись тлумачення категорії «публічний інтерес» у п. 6 ч. 1 ст. 2 ЗАП). Категорія публічного інтересу

є оціночною, але за своїм змістом виходить за межі потреб однієї особи. Про публічно-правовий характер адміністративної справи свідчить той факт, що суб'єктом її розгляду та вирішення є представник влади.

Особою в розумінні ЗАП є *фізична особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває в Україні на законних підставах), у тому числі фізична особа — підприємець, громадське об'єднання, що не має статусу юридичної особи, юридична особа, створена згідно із законом, законодавством іноземної держави або на підставі міжнародних договорів України*. Саме такі суб'єкти можуть бути учасниками адміністративного провадження — адресатами, заявниками, скаржниками та заінтересованими особами.

Особа, вступаючи у відносини із публічною адміністрацією, переслідує й власну (приватну) заінтересованість. Приміром, громадянин, який має намір зайнятися підприємницькою діяльністю, повинен звернутися із заявою про державну реєстрацію його як ФОП. Отже, інтерес особи до зайняття підприємництвом у відносинах державної реєстрації поєднується з потребою держави у фіксації суб'єктів, що необхідно для цілей оподаткування, інспектування тощо.

Друге важливе положення — через вирішення адміністративної справи забезпечується реалізація права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захист її права, свободи чи законного інтересу. В цій юридичній конструкції низка елементів (складових) потребують тлумачення.

У науковій літературі останніми роками вже міцно закріпилося поняття «*суб'єктивне публічне право*», через яке окреслюються гарантовані законом стандарти (міра) можливої поведінки особи. Зазвичай, суб'єктивному публічному праву кореспондує обов'язок суб'єкта публічного адміністрування вчинити дії або прийняти рішення. І саме такі акти (рішення та дії) свідчитимуть про задоволення права особи. Як приклад, реалізація суб'єктивного публічного права має результатом надання особі адміністративної послуги. Обов'язкова участь представника влади у реалізації права особи є ознакою публічного характеру такого права.

Свобода за своєю сутністю є різновидом можливості особи діяти певним чином. Але її реалізація зазвичай

не вимагає дій чи рішень із боку суб'єктів влади. Так, громадяни без будь-яких дозволів можуть проводити мирні заходи — мітинги, демонстрації тощо, або сповідувати віру.

У законодавчих актах категорія «свобода» застосовується як самостійно, так і в поєднанні з «правом» — як конструкція «право на свободу». Так, Конституція України гарантує особам свободи, зокрема, політичної діяльності (ст. 15), пересування (ст. 33), думки і слова (ст. 34), світогляду та віросповідання (ст. 35), об'єднання (ст. 36). У спеціальних законах вже йдеться, приміром, про право на свободу совісті, а свобода пересування тлумачиться як право особи. Свобода людини в юридичному значенні — це можливість діяти на свій розсуд, робити вибір поведінки в межах не забороненої законом.

Отже, категорії «права людини» та «свободи людини», хоча й мають дещо відмінне змістовне забарвлення, законодавець намагається ототожнювати їх, вводячи останню в рамки правового регулювання.

У цілому реалізація свободи не обов'язково вимагає певних дій чи рішень з боку суб'єктів влади. А отже, свобода здебільшого підлягає лише захисту, який можуть забезпечувати суб'єкти публічного адміністрування у разі зазіхання на свободу особи або створення перешкод для її реалізації.

Категорія *законного інтересу* не є достатньо вивченою в науці, а її застосування в практичній діяльності не є поширеним. Хоча згадка про наявність у особи законного інтересу й міститься в низці законодавчих актів. Конституційний Суд України навіть у своєму рішенні від 01.12.2004 р. надав тлумачення категорії «охоронюваний законом інтерес», зазначивши, що його варто розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам⁴.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у рішенні по справі

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі про охоронюваний законом інтерес від 1 грудня 2004 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text.

№ 522/3665/17 конкретизував ознаки законного інтересу, що підлягає захисту в порядку адміністративного судочинства:

- а) має правовий характер, тобто перебуває у сфері правового регулювання;
- б) пов'язаний з конкретним матеріальним або нематеріальним благом;
- в) є визначеним; благо, на яке спрямоване прагнення, не може бути абстрактним або загальним;
- г) є персоналізованим (суб'єктивним), тобто належить конкретній особі;
- д) суб'єктом порушення позовач вважає суб'єкта владних повноважень⁵.

Таке судове тлумачення дозволяє зробити висновки, що особа у відносинах з публічною адміністрацією може реалізовувати або захищати свій законний інтерес. Припустимо, що реалізація може відбуватися, коли адміністративна справа, рішення у якій може негативно вплинути на особу, розглядається і акт ще не прийнято. В такому разі особа, вступаючи в адміністративне провадження як заінтересована особа, відстоює свою позицію, свій інтерес стосовно вирішення справи. Приміром, у разі розгляду адміністративним органом справи про надання дозволів на видобуток газу мешканці територій, у межах яких планується така діяльність, вправі вимагати від органу такого вирішення справи, щоб це гарантувало їм можливість жити в безпечних умовах, забезпечило цілісність їх помешкань, можливість мати водопостачання тощо. Все перелічене становить законні інтереси особи, які можуть бути порушені видобуванням газу.

Потреба в захисті законного інтересу виникає в разі, коли він уже порушений, особа не може належним чином користуватися благами. Так, якщо видобуток піску в населеному пункті призвів до зникнення води в криницях мешканців, то останні мають право ініціювати адміністративне провадження щодо відкликання дозвільних документів на видобуток піску, чим захистять свій законний інтерес до того, щоб мати водопостачання.

Отже, законний інтерес, що забезпечується (реалізується або захищається) в адміністративному провадженні, прямо не стосується прав особи, але опосередковано впливає на її благо, потреби тощо.

Обов'язок особи — це міра належної поведінки, він завжди закріплений у законодавчих актах. Його виконання, як правило, потребує від особи вчинення певних дій у межах відносин із органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та деякими іншими суб'єктами.

Причому виконати обов'язок особа може, ініціювавши провадження, тобто при самостійному зверненні до публічної адміністрації. Така ситуація виникає, коли громадянин подає заяву до органу місцевого самоврядування про реєстрацію місця проживання. В інших випадках представник влади своїм рішенням може покласти на особу обов'язок. Виконання обов'язку потребує активних дій (приміром, приписом контролюючого органу особу зобов'язано усунути виявлені в ході інспекційної перевірки порушення) або ж утримання від дій (це буває, коли орган, виявивши, приміром, що строк придатності лікарських засобів сплинув, забороняє аптечному закладу їх продаж).

Третім важливим положенням щодо розуміння предмета регулювання ЗАП є категорія «**адміністративний орган**». Саме такий суб'єкт розглядає справу та приймає по ній рішення. Ця узагальнююча категорія застосовується для визначення сторони правовідносин, що наділена владними повноваженнями приймати рішення в адміністративній справі. Адміністративним органом у розумінні ЗАП є орган виконавчої влади, орган влади АРК, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації.

У цьому тлумаченні заслуговує на прискіпливу увагу категорія «інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації». Адже йдеться не про ті органи чи осіб, які зазвичай ототожнюють із виконавчою владою чи місцевим самоврядуванням. Допоміжною у розумінні цього питання буде дефініція «*функції публічної адміністрації*», що розтлумачена в ЗАП як надання адміністративних послуг, здійснення інспекційної (контрольної, наглядової) діяльності, вирішення інших справ за заявою особи або за власною ініціативою адміністративного органу (п. 11 ч. 1 ст. 2).

⁵ Постанова ВС від 28.05.2020 у справі № 640/11643/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80167902?fbclid=IwAR1P1GAdRY-QUAmEjmAeLYM-7w1dyTH2NXn9eeGm5cX7kMqcp_nfzVOpiKk.

Значна кількість заявних адміністративних проваджень мають своїм результатом надання особі адміністративних послуг. Нині Закон України «Про адміністративні послуги» регламентує порядок їх надання. Із вступом у силу ЗАП провадження у таких справах буде здійснюватися за правилами, закріпленими у ЗАП.

Інспекційна діяльність відбувається у формі втручального адміністративного провадження. ЗАП поширює свою дію і на перевірки у сфері господарської діяльності, і на митний, прикордонний контроль, санітарний нагляд тощо.

Стосовно згаданих адміністративних справ не виникає сумнівів, що їх розглядають і вирішують визначені законом органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Натомість, ЗАП розширює уявлення про зміст категорії «адміністративний орган» через її тлумачення. Проаналізуємо це на прикладах. Так, при зверненні батьків дитини із заявою про зарахування дитини до освітнього закладу між адміністрацією (директором) школи і батьками виникають правові відносини, галузева належність яких, на жаль, чітко не визначена законодавством. Виключимо їх приватно-правовий характер, коли не йдеться про приватний заклад освіти. На нашу думку, у цій ситуації виникають публічно-правові відносини, адже батьки в них забезпечують реалізацію конституційного права та обов'язку їх дитини отримати середню освіту, а директор виступає як особа, що забезпечує надання освітніх послуг, і в цій ситуації діє як представник публічної влади. Вважаємо, що директора школи у відносинах щодо зарахування дитини до навчального закладу необхідно розглядати як адміністративний орган у розумінні ЗАП, а отже, й приписи цього закону мають поширюватися на окреслені відносини.

Проте зауважимо, що адміністративний суд відмовить у розгляді справи щодо оскарження рішення про незарахування дитини до школи, мотивуючи це відсутністю обов'язкової сторони правовідносин — суб'єкта владних повноважень. Очевидно, що і за правилами Цивільного процесуального кодексу України такий спір не може розглядатися, адже йому притаманна публічно-правова природа. І ця проблема щодо юрисдикції адміністративних судів ще має бути предметом фахової дискусії.

Крім того, реалізація професійними самоврядними організаціями повноважень щодо допуску осіб до професії передбачає прийняття рішення, що носить всі

ознаки адміністративного акта. Така ситуація вже склалася у сфері архітектурної діяльності, нині розроблено проєкт закону «Про самоврядування в сфері охорони здоров'я в Україні», яким передбачено закріпити таку можливість за органами лікарського самоврядування. Отже, ці самоврядні суб'єкти будуть мати статус адміністративних органів при розгляді та вирішенні справ про надання дозволів на здійснення професійної архітекторської, медичної та іншої діяльності.

Наведемо ще один приклад «специфічного» адміністративного органу. Особа вступає у відносини щодо приєднання до електричних, теплових та газових мереж із суб'єктами господарювання (підприємствами будь-якої форми власності). Якщо особі буде відмовлено у приєднанні, то вона може звернутися зі скаргою на таке рішення до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, яка є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. І це, вважаємо, є законодавчим підтвердженням того, що спір, що виник між особою та суб'єктом господарювання, є публічно-правовим, а відтак і відносини щодо приєднання теж є публічно-правовими. Значить, і ЗАП можна поширювати на них. У цьому прикладі роль адміністративного органу у справах про приєднання до електричних, теплових та газових мереж буде виконувати приватна особа, яка у наведених відносинах надає публічну послугу, забезпечуючи громадян електро-, газо-, теплопостачанням. Публічний характер таких відносин підкреслюється спрямованістю державної політики на забезпечення постачання електричної, теплової енергії, тобто надання послуг загального інтересу. Але в той же час наголосимо, що це певне припущення стосовно розуміння характеру окреслених правових відносин, і в низці європейських країн застосований саме такий підхід, проте прогнозувати, як буде сформована адміністративна та судова практика стосовно цих справ, наразі дуже складно.

Отже, поняття «адміністративний орган» має функціональне забарвлення; визначати того чи іншого суб'єкта як адміністративний орган необхідно, оцінюючи характер його діяльності та здійснювані ним функції.

Нарешті, остання категорія, тлумачення якої дозволить визначити предмет регулювання ЗАП, — це **«адміністративний акт»**. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2

Закону України «Про адміністративну процедуру» адміністративний акт — це рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб).

Адміністративному акту властивий індивідуальний характер, він розв'язує конкретну справу, має зовнішню дію, приймається адміністративним органом, у ньому вирішується питання про права та обов'язки особи (осіб).

За своєю сутністю адміністративний акт є рішенням або юридично значущою дією. Рішення може мати письмову (на паперових носіях або в електронній формі) або усну форму. Юридично значимими, приміром, є дії державного реєстратора із внесення в реєстри інформації про суб'єктів господарювання; при цьому окреме рішення не приймається, саме вчинення таких дій і є адміністративним актом.

У адміністративному акті можуть міститися рішення різного характеру:

- про надання права (рішення про надання статусу учасника бойових дій);
- про реалізацію права (рішення про виплату допомоги малозабезпеченій особі);
- про підтвердження права (державна реєстрація речових прав на нерухоме майно);
- про покладення обов'язку (припис про усунення порушень, виявлених при інспекційній перевірці, вимога зупинити транспортний засіб);
- про відмову в наданні права (рішення про відмову у видачі ліцензії);
- про заборону вчинення дій (рішення про заборону реалізації лікарських препаратів);
- про скасування адміністративного акта (рішення за результатом адміністративного оскарження);
- про відкликання правомірного адміністративного акта (приймає адміністративний орган, що видав адміністративний акт);
- про визнання недійсним протиправного адміністративного акта (приймає адміністративний орган, що видав адміністративний акт).

Таким чином, для ЗАП сферою його дії буде публічне адміністрування, що охоплює діяльність доволі широкого спектру. Визначити її можна у такі способи.

По-перше, відмежувавши від публічно-владної діяльності законотворення, правосуддя та виконання самоврядних функцій.

По-друге, акцентуючи увагу на виконанні законів, владному впливі представників публічної влади на інших осіб, здійсненому з метою спонукати до поведінки, що відповідає юридичним приписам, а також на так званій сервісній діяльності державної та самоврядної адміністрації.

Отже, суспільні відносини, в яких адміністративний орган приймає рішення щодо особи, в результаті чого правовий статус останньої змінюється, можна вважати належними до сфери публічного адміністрування.

У той же час ЗАП містить положення про непоширення його дії на низку відносин.

Перший виняток — розгляд звернень осіб, що містять пропозиції, рекомендації щодо формування державної політики, вирішення питань місцевого значення, а також щодо врегулювання суспільних відносин. Право на такі звернення гарантується громадянам в усіх демократичних державах. Проте при цьому реалізація такого права не потребує прийняття рішення стосовно особи; у результаті такого звернення особа не набуває жодного нового права, її статус не змінюється.

Другий — ЗАП не поширює свою дію на конституційне, кримінальне, судове провадження, виконавче провадження (крім виконання адміністративних актів), оперативно-розшукову діяльність, розвідувальну, контррозвідувальну діяльність, вчинення нотаріальних дій, виконання покарань, застосування законодавства про національну безпеку і оборону, громадянство, надання притулку в Україні, захист економічної конкуренції (крім справ про надання дозволів та висновків на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання). Справедливості заради зазначимо, що у сфері громадянства та надання притулку представники влади приймають рішення, що мають всі ознаки адміністративних актів. Проте, вето Президента України, застосоване до ЗАП ще наприкінці 2021 роки, коли закон було проголосовано Верховною Радою України та направлено Главі Держави на підпис, було мотивовано необхідністю вилучення з-під сфери дії ЗАП суспільних відносин за участю Президента України, на що законодавча влада й пристала. Принагідно нагадаємо, що ЗАП не містить серед винятків щодо

його дії провадження у справах про адміністративні правопорушення (як це було в проєкті закону, ухваленому в першому читанні), а це означає, що притягнення особи до адміністративної відповідальності має здійснюватися з урахуванням приписів Закону України «Про адміністративну процедуру».

Третій — відносини державної служби, дипломатичної та військової служби, служби в органах місцевого самоврядування, служби в поліції, а також іншої публічної служби не належать до сфери дії ЗАП. Хоча в деяких інших країнах ці відносини належать до сфери дії адміністративно-процедурного законодавства. Приміром, Адміністративно-процесуальним законом Латвії встановлено, що адміністративний акт — це також рішення про встановлення, зміну, припинення правового статусу посадової особи або підпорядкованої установі особи, дисциплінарного покарання такої

особи, а також інше рішення, якщо воно суттєво обмежує права людини посадової особи або підпорядкованої установі особи.

Четвертий — ЗАП не поширює дію на відносини реалізації конституційного права громадян брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

П'ятий — оскарження процедур публічних закупівель регламентується Законом України «Про публічні закупівлі» і не належить до сфери дії ЗАП.

Шостий — нагородження державними нагородами та відзнаками не передбачає реалізацію суб'єктивного публічного права, а отже, не підпадає під дію ЗАП.

Сьомий — здійснення помилювання, це сфера кримінального права, що не має відношення до публічного адміністрування.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

НОВЕЛІЗАЦІЯ СПЕЦЗАКОНУ ПРО ДОПОМОГУ УКРАЇНСЬКИМ ГРОМАДЯНАМ У ПОЛЬЩІ

Ірина Василик, адвокат, проректор Вищої школи адвокатури,
керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ

23 січня 2023 року Президентом Польщі Анжеєм Дудою підписані правки до «Закону про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території їхньої держави», від 12 березня 2022 р. Цей Закон регулює законність перебування українців, котрі змушені були рятуватися від війни, у Польщі, а також питання надання їм різних видів допомоги. Практика співпраці державних органів з питаннями надання допомоги українським громадянам потребували коригування у певних напрямках.

Від січня 2023 року зміни передбачають кілька моментів:

По-перше:

Це спрощення для польських підприємців, які беруть на роботу українців. Водночас накладаються й певні обов'язки на тих, хто шукає в Польщі захисту від війни та прагне залишитись в цій країні на тривалий період, тому норми закону покликані, перш за все, стимулювати українців шукати у Польщі працевлаштування, а роботодавців охочіше надавати їм таку можливість.

Нові норми Спецзакону визначають, що після прибуття на територію Польщі українські громадяни матимуть 30 днів для того, щоб подати заяву на отримання ідентифікаційного номера PESEL, а отже, офіційно зареєструватися у цій країні. Ті, хто вже проживає в Польщі певний час після початку повномасштабної війни, але ще не отримав такого номера, також матимуть всього 30, а не 90 днів, як досі, коли норма набуде чинності.

По-друге:

Від зайнятості іноземного громадянина, зокрема й українця чи українки, залежатиме отримання дозволу на проживання у Польщі, і з 1 квітня 2023 року такий дозвіл в Польщі зможуть отримати українці, які знайшли роботу або започаткували свій бізнес у Республіці Польща, а отже, планують залишитись у цій країні на тривалий час. Станом на сьогодні у Польщі п'ятивідсотковий рівень безробіття.

По-третє:

Новелізація Спецзакону також передбачає, що з 1 березня 2023 р. українські громадяни, які виїхали з України внаслідок війни і перебувають в Польщі більше 120 днів, будуть змушені покривати 50 % вартості житла у пунктах спільного проживання на території Польщі. А з 1 травня сума зросте, крім окремих випадків, які будуть розглядатися індивідуально, до 75 %, якщо особа проживає в Польщі понад 180 днів. Максимальна вартість місячного проживання складатиме 1200 злотих, але не більше 60 злотих на день. Проживання в пунктах масового розміщення залишатиметься й надалі безкоштовним для українців, які перебуватимуть у Польщі до 120 днів.

Проте є винятки, коли українці будуть звільнені від оплати за проживання в пунктах масового розміщення, зокрема ті, які, наприклад, через інвалідність, вік (жінки від 60 років, чоловіки від 65 років), важку життєву ситуацію, вагітність або необхідність догляду за дітьми не можуть працювати.

По-четверте:

Відтепер для українських громадян буде обов'язковим отримання ідентифікаційного номера — PESEL. Він підтверджує легальність перебування у Польщі і відкриває доступ до отримання соціальних допомог, безкоштовної медицини, низки публічних онлайн-послуг та інших можливостей, якими користуються місцеві жителі. Так, українці матимуть 30 днів, щоб подати заяву на PESEL.

По-п'яте:

Контроль виїзду українських громадян, які перебувають у Польщі, рятуючись від війни, з боку держави, зокрема Установою соціального страхування (ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH, ZUS).

Зміни до Спецзакону передбачають перевірку права українських громадян на отримання допомоги на дітей за програмами: 500+, 300+, сімейний капітал опікунчий, дофінансування перебування дитини в яслах. За новелами не тільки прикордонна служба, а й ZUS отримають доступ до інформації про історію перетину кордону біженцями з України, зокрема дату кожного в'їзду та виїзду з Польщі. МВС Польщі пояснює, що це зроблено для того, аби запобігти випадкам незаконного отримання таких допомог, коли, наприклад, люди вже виїхали з Польщі або приїжджають на день-два виключно для того, щоб таку допомогу отримати.

По-шосте:

Зміни щодо отримання карти побиту. Українці, які прибули до Польщі після 24 лютого 2022 року, не зможуть отримати карти побиту в спрощеному порядку, як це передбачалося вищезазначеним законом раніше.

Від 1 квітня 2023 року українці, які офіційно працевлаштовані/працевлаштовуються в Республіці Польща і виконуватимуть висококваліфіковану роботу або відкриють чи вже відкрили свій бізнес, зможуть подавати документи на карти тимчасового побиту. При цьому їм достатньо буде подати лише заяву та супровідні документи, відбитки пальців братимуть з реєстру PESEL (тільки якщо не вдасться зробити це через якісь причини, тоді викликатимуть особисто на здачу відбитків пальців).

По-сьоме:

Полегшення перетину кордону українськими громадянами, які зможуть не тільки приїжджати до Польщі на підставі електронного документа в мобільному додатку Дія (разом із проїзним документом), а й вільно подорожувати з ним Шенгенською зоною. Також запроваджено правову основу для видачі такого електронного документа для дитини українських громадян, які рятується від війни, яка народилася на території Польщі під час тимчасового захисту.

Фактично цей електронний документ прирівняли до карти побиту. Водночас він перестане бути чинним, якщо українці втратять статус UKR у Польщі або отримають тимчасовий захист в іншій країні ЄС.

По-восьме:

З 1 вересня 2023 року директори шкіл та органи місцевого самоврядування в Польщі отримають доступ до освітньої бази даних, аби мати змогу перевіряти, чи діти з України відвідуватимуть школу, польську, або навчатимуться онлайн в українській. Допоможе в цьому реєстр PESEL, з якого до бази даних системи освіти надходитиме інформація про дітей шкільного віку, які прибули чи перебуватимуть до Польщі. Якщо вони не відвідуватимуть польську школу, тоді муситимуть підтвердити, що навчаються дистанційно в Україні.

Таке нововведення дозволить швидше реагувати у випадку невиконання шкільного обов'язку, що потенційно загрожує благополуччю дитини. Зміна стосується всіх учнів польської системи освіти, в тому числі дітей з України, які прибули на територію Республіки Польща після 24 лютого 2022 року.

Крім того, польські школи отримають додаткові кошти на забезпечення підручниками та навчальними матеріалами учнів з України. Стосується це державних і недержавних початкових шкіл та шкіл мистецтв, які дають загальну освіту в об'ємі початкової школи.

По-дев'яте:

До 24 серпня 2023 року продовжена легальність перебування на підставі польських національних віз та карт побиту, які були видані громадянам України й термін дії яких закінчився після 24 лютого 2022 року. Також до 23.08.2023 продовжено легальність перебування українцям, які приїхали до Польщі на підставі біометрії до 24.02.2022 й не подавалися тут на карту побиту.

Інші зміни стосуються надання дозволу на працю працівникам конкретних професій, зокрема: громадянам України надано можливість підтвердження здобутої в Україні кваліфікації для виконання гірничих професій у Польщі. Також медсестрам і акушеркам/акушерам з України надано можливість «доповнити свою професійну освіту» до того рівня, який відповідає вимогам ЄС, тобто вони отримали дозвіл пройти додаткове навчання, після закінчення якого можна буде працевлаштуватися в Польщі за спеціальністю без необхідності прив'язки до певного медичного закладу, обов'язкового зазначення терміну виконання роботи і обсягу обов'язків.

Зазначимо, що станом на березень 2023 року дата легального перебування українців у Польщі, які рятується від війни, поправками до Спецзакону не змінена, а отже, *кінцева дата перебування 24 серпня 2023 року.*

АДВОКАТИ ЗБАРАЖЧИНИ

кін. XIX — поч. XX ст.

в історичній ретроспективі

Руслан Підставка, краєзнавець, начальник відділу туризму та охорони культурної спадщини Збараської міської ради, учасник Всеукраїнського проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Ґрунтовні дослідження з історії адвокатури невеличкого містечка на Тернопільщині, що отримало свою назву від місцевих князів Збараських, в спеціалізованій науковій літературі практично не проводились. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що після створення у 1863 р. Збараського повіту тут запроваджено різноманітні адміністративні установи, в тому числі й повітовий суд, де певний період часу державних адвокатів не було взагалі.

Витоки адвокатури на Збаражчині документально встановлені з 1892 р., коли тогочасні джерела фіксують у Збаражі діяльність докторів права Юзефа Коссера, Натана Штейна та Степана Бохенського. Саме про них піде мова у цій вступній статі. У подальшому розглянемо діяльність і інших адвокатів та правників повіту, які відіграли значну роль у суспільно-політичному житті краю.

Містечко Збараж вперше згадується в історичних джерелах з 1214 р. як адміністративно-фіскальний центр Галицько-Волинського князівства у володінні княжих родів Несвізьких, Збараських та Вишневецьких. Наприкінці XVII ст. місто отримало самоуправління за маґдебурзьким правом. Протягом XVIII — першої третини XIX ст. Збараське князівство перебувало у власності магнатів Потоцьких гербу Срібна Пилява,

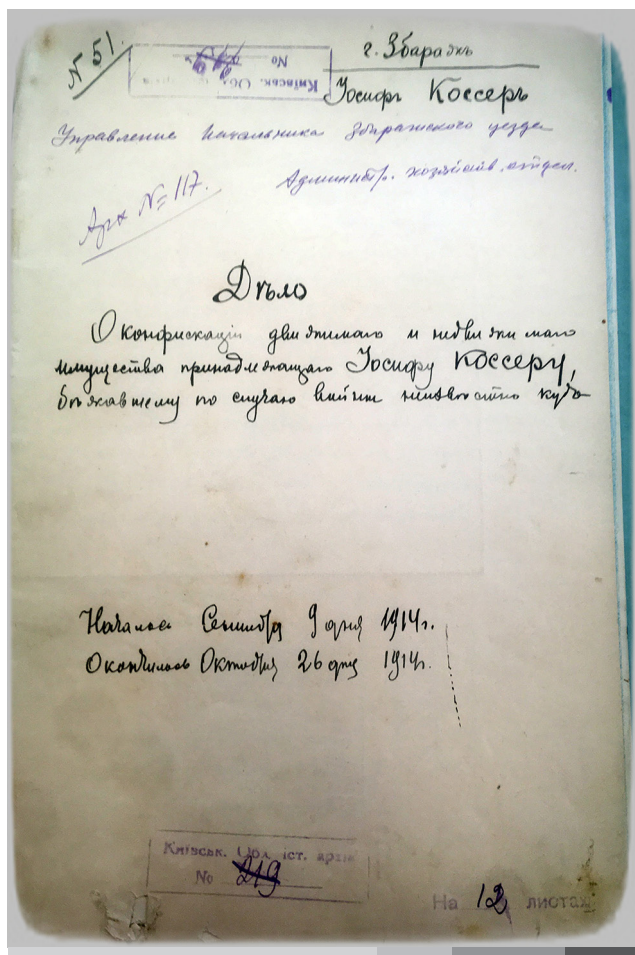
Особняк д-ра Ю. Коссера

а в другій половині XIX ст. у власності бельгійського княжого роду де Лінів.

Після утворення у 1863 р. Збараського повіту був створений повітовий суд, але до 1891 р. «штатного» державного адвоката тут не було, принаймні, тогорічний «Шематизм Королівства Галичини і Володимирії...» його ще не згадує. Це ж джерело наступного року таким називає «адвоката др. пр. Коссера Юзефа Беера», тому його можна офіційно вважати першим адвокатом у нашому місті. Списки виборців Збаражі 1938 р. на вул. Г. Сенкевича, № 29 фіксують адвоката «мойсеевого віросповідання» (єврея),

д-ра Коссера Юзефа (08.02.1855 р. н.), що проживав в цьому виборчому окрузі разом з Ернестиною Коссер (13.03.1869 р. н.) від 1891 р., тобто він, очевидно, не є уродженцем міста, а прибув сюди на роботу на початку 90-х років XIX ст. Через 5 років до нього «приєднується» др. права Натан Штейн (дідусь відомої збаражанки, письменниці зі світовим ім'ям Іди Фінк (Ландау)), а перед Першою світовою і др. Степан Бохенський.

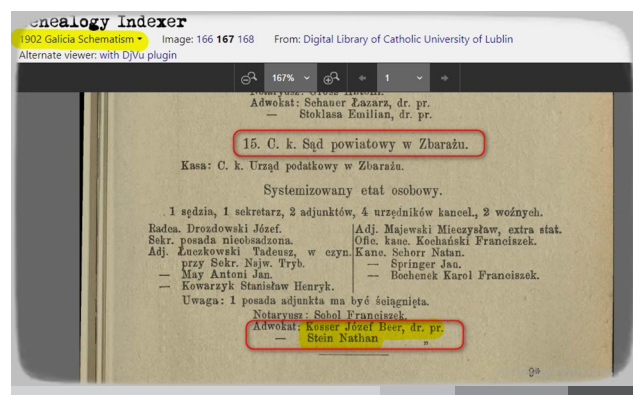
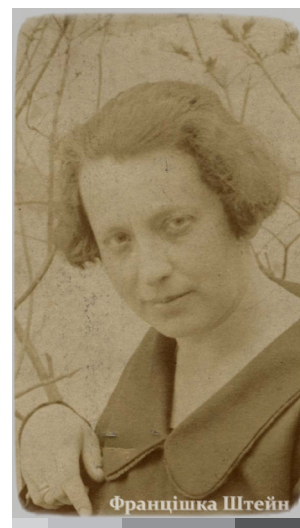
У міжвоєнний період число збаразьких адвокатів значно зросло. З 1894 р. Ю. Коссер, серед інших відомих людей Збаража, був членом товариства «Червоного Хреста Галичини». У першій половині другої декади XX ст. (до поч. Першої світової війни) др. Ю. Коссер, разом зі своїм колегою, адвокатом Натаном Штейном входили до Опікунської Ради Державної Збаразької гімназії з польською мовою викладання ім. Г. Сенкевича.

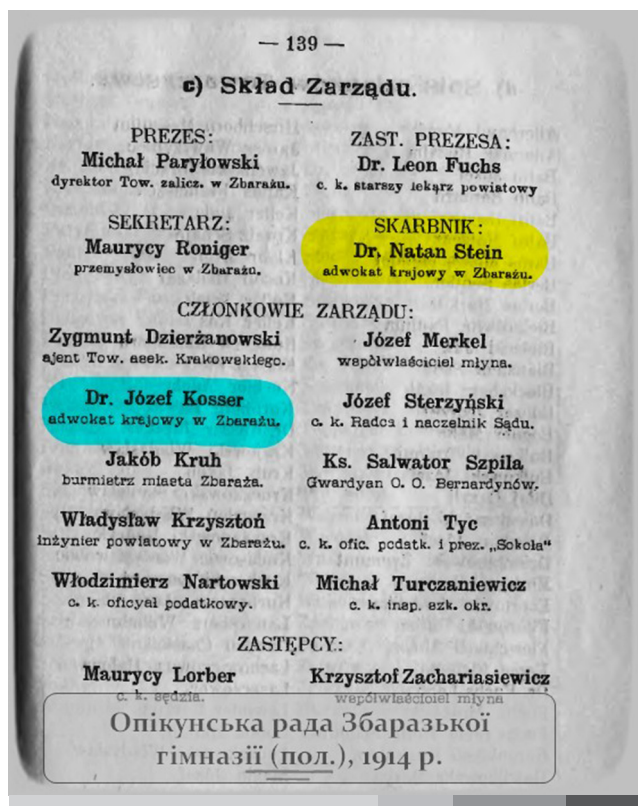
У 370-му фонді Державного архіву Тернопільської області є «Дело о конфискации имущества Коссера

Иосифа, выехавшего в связи с военными действиями (мається на увазі — зі Збаража) від 9 серпня 1914 г.», тобто майже за два тижні до вступу російських військ до нашого міста. Тому дім Коссера по вул. Сенкевича використовувався як казарма Шлісельбурзького полку, потім канцелярія і квартира ст. лікаря VI-го корпусу, а пізніше і як школа для дітей польської національності. Після завершення війни адвокат повернувся до Збаража і продовжив свою професійну діяльність. Адвокатську практику в Збаражі др. Ю. Коссер провадив (згідно з відомими джерелами) ще у 80-річному віці, фактично, до початку Другої світової війни. Упокоївся (очевидно, своєю природною смертю, бо в базі Яд Вашем його немає) ветеран адвокатської справи 22 березня 1942 р. у своєму ж будинку № 29 по вул. Міхновського (кол. Г. Сенкевича, тепер — Незалежності, № 7) у віці 86 років.

Другим державним адвокатом у Збаражі був доктор права Натан Штейн, який у «Шематизмі»

1897 р. вже зазначений як адвокат Збаразького повітового суду. 21 вересня 1892 р. Натан (або Нахім) Штейн одружився у Відні з Кені Йеті Гіршхорн (дочкою Давида і Сари Гіршхорнів). Там же і цього ж року народилася Фанна (Францішка). Її брат Ернест (1897 р. н., який помер у віці 1 рік і 4 міс.), сестра Юлія (1897 р. н.) та сестра Гелена (Хала,

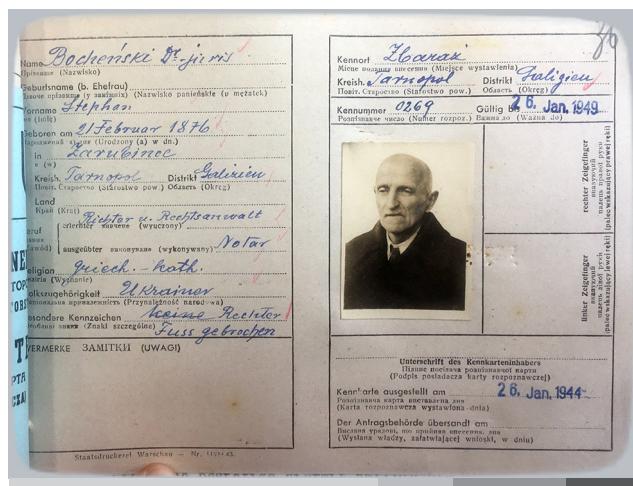

1900 р. н.) народилися вже у Збаражі, куди переїхало подружжя Штейнів. До початку Першої світової війни сім'я винаймала квартиру з 5 кімнат в особняку Ронігерів на вул. А. Міцкевича, поблизу так званої «Соболівки» — польсько-українського торгового центру, названого на честь фундатора і тодішнього збараського нотаріуса Францішка Соболя та його сина Вацлава (теж нотаріуса). Власник особняка — Моріс Ронігер був рідним братом дружини Хаскеля Ландау — Басі Брейне, а їх син Людвік якраз і був зятем Натана Штейна.

Крім професійної діяльності, др. Н. Штейн також входив до Опікунської ради Збараської державної гімназії і ліцею з польською мовою викладання ім. Г. Сенкевича і навіть певний час був її «скарбником» (касиром). Як і його колега «по цеху» др. Ю. Коссер, адвокат Н. Штейн теж був змушений покинути Збараж на період воєнних дій 1914-1917 рр., а повернувшись після війни, згідно зі Списком виборців м. Збаража 1922 р. оселився з дочками фармацевтом-аптекаркою Галою (22 р.), Юлією (24 р.) та зятем — купцем Ізраелем Гіршхорном (28 р.) на Ринку № 9. База даних сайту «Gesher Galicia» зазначає, що «Др. Нatan Штейн помер вже

вдівцем у 1924 р. у м. Збаражі у віці 68 років», хоча календар «Haliczanin» за 1925 р. ще «по традиції» згадує його ім'я серед адвокатів Збаража. Його повний тезка і теж правник др. Натан Штейн (1857 р. н.) був в 1914 р. (якраз саме тоді, коли «наш» адвокат виїхав із Збаража) головою окружного суду в м. Мангеймі і «першим євреєм — головою суду в Німеччині», але помер він аж у 1959 р.

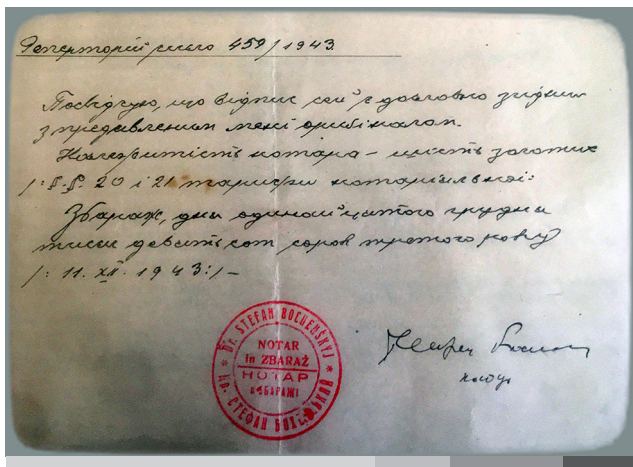
Першим українським приватним адвокатом Збаража був один з синів Красноселецького пароху о. Івана Бохенського — Степан Бохенський, який народився 21 лютого 1876 р. в с. Зарубинці

Збараського повіту, де його батько свого часу був капеланом. Церква в с. Зарубинці втратила статус парохії в 1845 р. і функції адміністратора та капелана тут з 1850 по 1869 роки виконував о. Яків Горбачевський (батько майбутнього академіка Івана Горбачевського), а в період 1869 — 1876 рр. — о. Іван Бохенський. В цьому ж 1876 році молодий священник о. Іван отримав парафію церкви Св. Дмитра в с. Красносільцях, залишивши після себе адміністратором о. Івана Герасимовича (1876-1885), а після останнього на Зарубинці в 1885 р. прийшов майбутній Збараський декан

та лавний магістрату о. Олексій Заячківський і вже за нього була відновлена повноцінна парохія.

З тогочасних історичних джерел відомо, що **адвокат Степан Бохенський** закінчив Тернопільську гімназію та правничі студії у Львові, отримав у 1901 р. докторський ступінь з юриспруденції, з 1902 р. працював практикантом у Тернопільському окружному суді, а з 1908 р. відкрив власну адвокатську практику в Збаражі. Зі спогадів збаражан довідуємося, що др. С. Бохенський захищав, в основному, українців та надавав їм юридичні консультації за досить помірну плату, адже, як відомо, українське населення міста і повіту не належало до заможної частини громади. Після розпаду Австро-Угорщини Степан Бохенський був активним учасником Листопадової національно-демократичної революції, відомої під назвою «Листопадовий зрив» і перебрання влади у Збаражі 01 листопада 1918 р. Згодом він очолював громадську раду при повітовому комісаріаті, Харчовий уряд колишнього Міністерства Апровізації (згодом Харчова Управа), але через конфлікт з повітовим старостою д-ром Мироном Вітошинським демонстративно залишив цей пост «зі шкодою для населення».

В період II-ї Речі Посполитої 1920-1930 рр. працював приватним адвокатом, а в період німецької окупації Збаража з 2 липня 1941 по 6 березня 1944 р. був нотаріусом. Проживав С. Бохенський «за Польщі» по вулиці, названій на честь польського поета і драматурга Зигмунта Красінського (Dr. Stefan Bocheński, Krasińskiego № 2 (1936)), «за німців» — по вул. Короля Данила («König-Danylo Straße», № 3 (1942)), колишній вул. «Героїв-кантемирівців», а зараз перейменованій на честь його сестри — «педагогині, поетки і етно-

графині», соратниці Михайла Грушевського, Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського, Гната Хоткевича, Антона Крушельницького — Євгенії Іванівни Бохенської. За цією ж адресою проживали дружина Зеновія Бохенська (02.04.1875 р. н., з дому Алеськевич) та, очевидно, дочка Ольга (25.10.1904 р. н.).

Син адвоката Степана Бохенського — Ярослав Бохенський був студентом факультету журналістики Львівського університету, автором гумористичної п'єси про наше місто під назвою «У малому тихому містечку» (постановку якої здійснив режисер, проф. Федь Когут у Великій залі Українського Народного Дому 16.10.1932 р.). Епітафія на надгробку Я. Бохенського повідомляє нам обставини і рік його смерті: «Загинув трагічно у 1936 р.». Серед збаражан тоді ходили чутки, що «адвокатів син» втопився (чи його втопили) в одній з Балканських країн (чи то Сербії, чи то Македонії), будучи представником польської дипломатичної місії (враховуючи журналістський фах, можливо, — прес-аташе консульства). Розвідувальна специфіка дипломатичної служби мала, очевидно, і свої побічні ефекти..., а якщо врахувати, що «Підпоручник резерву Ярослав Бохенський (син Степана, народжений у Збаражі 1910-05-06) був відзначений державною військовою нагородою Польщі», то все виглядає логічно. У цьому ж 1936 році тіло дипломата привезли на батьківщину і поховали на Збаразькому кладовищі.

Більшість досліджень про адвоката і доктора права С. Бохенського повідомляють, що він «помер у Збаражі в 1949 р.», однак могили його на греко-

католицькій частині Збаразького цвинтаря виявити не вдалося. Так, наприклад, П. Гуцал зазначає: «Діяльний в українському громадському житті. У 1941-44-х рр. — нотаріус. Помер 1949 р. у м. Збаражі». Правда, колега д-ра Бохенського з тих часів, теж відомий збаразький адвокат Іван Зварун пише, що С. Бохенський після Першої світової «відійшов від українського громадського й політичного життя!» А стосовно смерті, то той же І. Зварун обтічно зазначає, що «помер на рідних землях у п'ятдесятих роках», напевно, маючи на увазі, що — не на еміграції?! Завдяки допомозі колег-краєзнавців зі Львова, що займаються дослідженням Янівського цвинтаря, вдалося отримати фото надгробку з написом на мармуровій плиті наступного змісту: «Др. Степан Бохинський 21. II. 1876+21. I. 1948 Милосердія двери отверзи намъ».

Незважаючи на помилку в написанні прізвища, точна дата народження і вчений ступінь доктора дозволяють обґрунтовано припустити, що це саме він. Обставини смерті ще належить встановити.

Збаражчина дала адвокатурі не одне покоління професійних адвокатів. У цій розвідці мова про перших трьох адвокатів, які стояли у витоків і зародження адвокатської справи у Збаражі. В подальших дослідженнях є потреба розкрити діяльність і інших активних діячів «збаразької адвокатури». Історія їх професійної та громадсько-політичної діяльності в повному обсязі до наукового обігу ще не введена.

Р. С. Іконографічні матеріали до статті: Державний архів Тернопільської області, база даних Яд Вашем, цифрові бібліотеки Республіки Польща.